

פרק יב'

בלב ודעת

בעקבות דמותם ופועלם של הרב והרבנית קאפח בגן הילדים

יחידה 27 | "המסע לארץ ישראל"

יחידה 28 | "בית הקומתיים של הרב והרבנית קאפח"

יחידה 29 | "יוסף הקטן מוצא אוצר גדול"; "כיצד ניצל ספר שיר השירים"

יחידה 30 | "קופסת החרקים"

יחידה 31 | שישה סיפורים: סלסלת ביצים תאנים ושקדים | פיה פתחה בחכמה | מרבדים עשתה לה

מרק על הרצפה | לא צריך עוזרים | תחפושות לפורים

יחידה 32 | "לב לדעת", לאור דמותם של הרב והרבנית

יחידה 33 | ערב במ"ה: "שתלתם ניגונים בי אבי ואימי"

עריכה: רחל סלייטר

כתיבה: רחל סלייטר, תמר זקס

עריכה לשונית: עומר פדור

איור: יולן מצגר

ליווי וייעוץ פדגוגי: אסתר חטב, מפקחת ארצית קדם-יסודי, חמ"ד

גננות יקרות מאוד,

אנו שמחים מאוד עם צאתם לאור של החומרים הנפלאים על הדמויות לשנת התשע"ו - הרב יוסף והרבנית ברכה קאפח זצ"ל.

המדריך לגננת שופע רעיונות ליצירת למידה חווייתית ומשמעותית בבחינת "לב לדעת". החוברת מקיפה נושאים היוצרים למידה אינטגרטיבית. ההצעות ללימוד מהדמויות ועל הדמויות מרחיבות את יריעת העשייה באופן תואם התפתחות, תוך התבססות על עקרונות מתחומי דעת שונים, בהיבט המוזיקלי, בעולמו של הפיוט, האורייני, תוך התייחסות לעבודה עם הורים, במ"ה בגן הילדים.

החומרים מזמנים לנו הגננות למידה חשובה מעולמות נוספים. היכרות עם גישתו וספרו של הרמב"ם "משנה תורה", פעילויות חסד תוך שיתופי פעולה עם הקהילה, למידת חקר, מעולם הטבע, תיכון, רקמה ואריגה.

בשנים האחרונות פגשו הילדים הצעירים בגן, הלכה למעשה, את הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצוק"ל, הרב צבי יהודה הכהן קוק זצוק"ל, הרב חיים דוד הלוי זצוק"ל והרב שאול ישראלי זצוק"ל. הם למדו ממידותיהם, הכירו את קורות חייהם, שרו, המחזו וביקשו לדעת עוד ועוד.

אתן הגננות, פעלתן מתוך אמונה גדולה ואהבה לגדולי ישראל וילידים, הצלחתן ביצירתיות רבה להחיות את דמויות רבותינו.

בזכות הסיפורים נכנסו הדמויות רמות המעלה בטבעיות אל הגן. ההתרחשויות המתוארות, האמירות, המילים, השמות והמבעים יצרו הוויה. אכן, סיפורים הם חומרים של נצח ודבק תרבותי וחברתי, המוכיחים חינויות נמשכות. היטיב להגדיר את הקשר בין חינוך לסיפור הרב שלמה קרליבך: "החינוך מתחיל עם סיפורים. רק עם סיפורים".

השנה יכירו ילדי הגנים את הספר החדש - "בית הקומתניים של הרב והרבנית קאפח". הסיפור מאפשר קרבה לדמויות, אהדה וסקרנות. מלבד הספר שיחולק לכל ילד, וכרטיסיות הסיפור שכתבה תמר זקס, יקבל כל גן ספרון מיוחד, המביא לידי ביטוי את הכיסופים, האהבה והעלייה לארץ ישראל של משפחת קאפח. בימים אלו, של קליטת עלייה, חשוב לעורר שיח, לשתף את ההורים והילדים בסיפור. מומלץ להשאל את הסיפור והכרטיסיות לקריאה משותפת של הורים וילדים.

תודה גדולה לרחל סלייטר על ההתמדה, הכתיבה, הרעיונות היפים והיצירה הייחודית לגני הילדים.

בברכת עשייה פורייה

אסתר חטב

ד"ר אברהם ליפשיץ

מפקחת ארצית קדם יסודי חמ"ד

ראש מינהל החינוך הדתי

"מסע לארץ ישראל"

הגאולה בשירת הדורות/רחל מלכא*

פתיחה

שירת הדורות בכללה הביאה עמה סיפורים של גלות וגאולה, סיפורים של כמיהה לא-
חי, סיפורים של אמונה גדולה והשתוקקות בלתי פוסקת לקיים את הכתוב: "לָךְ לָךְ
מֵאַרְצָךְ... אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ".
כזו היא שירתו של ר' שלום שבזי, גדול חכמיה ומשורריה של יהדות תימן. שהיוותה את
שירת האמונה של יהודי תימן.
בשירתו מביע ר' שלום שבזי, מצד אחד - את סבל הגלות של היהודים, החשים כשבויים בארץ
לא להם, ומצד שני - את האמונה באל, שבוודאי יקיים את הבטחתו, יאסוף זרועים מארבע
כנפות הארץ ויביאם אל נחלתם. בכך הוא מחנך לגאולה את בני דורו ואת השרים את שירתו.
הפיוט: "אשאל אֱלֹהֵי" הוא פיוט ממסורת תימן, אשר מהותו - שיר תפילה, ובו מחנך הפייטן
את צאן מרעייתו להאמין בגאולה, להתגעגע לארץ ישראל, לרצות לעלות ארצה ומעורר את
הרצון העז לצאת מהגלות. הפייטן מזכיר את מעשי האבות, את הליכת השבטים במדבר
והגעגוע למקדש. הוא מסיים בתפילה לעלות ארצה בשיר ובזמרה, ברוח ובהדרה.

מטרות

- הילדים יחוו את הפיוט בשיחה, בתנועה, במוזיקה ובציור.
- הילדים יתנסו ב"שירת מענה".
- הילדים יכירו את המושגים: פייטן, סולן, קהל ושירת מענה.

* רחל מלכא, גננת גן נופר טל מנשה, מדריכה ומפתחת תכנית "הפיוט בגן הילדים".

הפעילות

במפגש פתיחה נספר את סיפור העלייה ארצה מתימן של הרב והרבנית קאפח: "הַמַּסַּע
לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל". הסיפור מתאר את הכמיהה, הכיסופים והגעגועים לארץ ישראל. במהלך
הסיפור נשלב שירה של הבית הראשון מהפיוט
(ביצוע של השיר ניתן למצוא באתר יוטיוב, כתבו:
"דקלון - אשאל אֱלֹהֵי").

אשאל אֱלֹהֵי

ר' יהוסף בן ישראל / ר' שלום שבזי

אשאל אֱלֹהֵי יגאלה **שבויים**
יאסף **זרועים**.
בזכות מכנה אב המון **לגויים**
יזכו **לחיים**.
עת יקראו בשמו יהו **ענויים**
כי הם **רצויים**.

בזכות אשר גלה **לנהרים**

הוליד **נקיים**.

ארבע **דגלים**,

הלכו **גאולים**

חנו **באילים**.

אל תמסרה ביד **בזויים**

יהיו **קנויים**.

אתה אשר תביט אלי **עניים**

שומר **פתאים**.

נעלה לארצנו בשיר **ובזמרה**

וברון **והדרה**.

במהלך הסיפור נזכיר, שבכל פעם שהם התגעגעו
לארץ ישראל הם התפללו, תפילה עם מנגינה,
תפילה שהיא שיר שקוראים לו פיוט, לפיוט שהם
שרו קוראים: "אשאל אֱלֹהֵי". מאחר והפיוט ארוך
מאוד, נעסוק בחלק הראשון שאותו שרים הזמרים.

אופן השירה

פיוט זה מושר כשירת מענה, בה שר הפייטן והקהל
עונה לו. בשלב ראשון יש לשיר שורה ממילות
השיר, ולבקש מהילדים להשיב באותם המילים
ובאותה המנגינה.

כדאי ללוות את השירה בהסבר למילים ולבקשות
המופיעות בפיוט, ההסבר יהיה בצורה סיפורית
טיפין טיפין. בכל פעם נוסיף עוד גילוי.

לאחר שהילדים למדו היטב את המילים, נתנסה
איתם בחוויה קולית אישית וקבוצתית. נציע לאחד
הילדים להיות הפייטן/ית / הסולן/ית. הילד ישיר

שורה וקהל הילדים בגן יענה לו בשירה וכך הלאה. המושגים שירכשו הילדים באופן זה, הם: פייטן, סולן, קהל ומענה.

פירוש הפיוט

"אשאל א-לוהיי יגאלה שבויים" - בקשה מה' שיגאל אותנו, שיציל אותנו מהארץ שבה איננו רוצים לחיות.

"יאסוף זרועים" - בקשה מה' שיאסוף את כל עם ישראל "הזרועים" (מפוזרים) בכל ארצות העולם, וישיבם לארץ ישראל.

"בזכות מכונה אב המון לגויים" - מזכירים את הבטחת ה' לאברהם אבינו בעניין ארץ ישראל. אברהם הוא ה"מכונה" בשם: "אב המון לגויים", כמו שנאמר (בראשית יז, ה): "... וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבִרָה, כִּי אַבְרָהָם הָיָה אֲבִי הָרַבִּים". כדאי בשלב זה לפתוח את חומש בראשית, ולהקריא מתוכו את ההבטחה (שם יב, ז).

"יזכו לחיים" - ואז, כשתתקיים ההבטחה, יזכה עם ישראל לחיים טובים בארץ ישראל.
"עת יקראו בשמו יהיו ענויים" - הפייטן אומר לה' שהם ממש רוצים לעלות לארץ, ממש כמו שעניים מבקשים מאוד מאוד צדקה. אפשרות נוספת: כאשר ישראל יקראו לה', הוא יענה להם, וזהו: "ענויים".

"כי הם רצויים" - כי העניים רצויים לפני ה'.

"נעלה לארצנו בשיר ובזמרה וברון והדרה" - איזה יופי! הפייטן מבטיח לה', שבעזרת ה', כשישמעו תפילותינו, נעלה בשמחה, בשירה ובליוי זמרה, רון והדרה. ואכן, כשהעולים זוכים לעלות לארץ, הם עולים בשירה ובשמחה.

סיפורי תורה המוזכרים בפיוט

במהלך למידת הפיוט נתייחס לדברים אותם הפייטן מזכיר מתוך סיפורי התורה:

- הבטחת הארץ לאברהם המוזכרת בפיוט במילים: "אב המון לגויים".
- הליכת השבטים במדבר לכיוון ארץ ישראל, המוזכרת אף היא בפיוט, בבית השני: "ארבע דגלים (במדבר י), הלכו גאולים, חנו באילים (שם לג, ט)".

תזמור

אפשר להזמין את הילדים לנגן בתזמורת. נדגיש בפניהם, כי לכל נגן בתזמורת יש שני תפקידים: הראשון - לנגן בזמן שלו, והשני - להפסיק לנגן, להקשיב לנגינת שאר הנגנים, ולהתכוון לנגן שוב כשמגיע תורו.

אפשר לחלק את ילדי הגן לשלוש קבוצות. כל קבוצה תקבל סוג אחר של כלים, למשל:

- קבוצה א' - דרבוקות. מנגנים רק במשפט: "אשאל א-לוהיי...".
- קבוצה ב' - תיבות סיניות. קבוצה זו עונה בכלי הנגינה שלה במשפט המענה: "אשאל א-לוהיי".
- קבוצה ג' - תופי מרים ו/או פעמוניות. מנגנת רק במנגינת המעבר.

פיוטים מבית סבא וסבתא

בהשראת מילות הפיוט "נעלה לארצנו בשיר ובזמרה" נבקש מהורי ילדי הגן לספר באיזו שירה עלו אבותיהם ארצה. נגלה, כי מכל מקום בעולם הגיעו עם שירה אחרת, אותה הם שרו בגלות, ונשאו בליבם כל דרכם ארצה". ניתן לחלק להורים דף מעוצב בו יכתבו את הדברים, כמו הריבוע המצורף כאן.

נעלה לארצנו בשיר ובזמרה

כתבה: רחל סלייטר
עיצבה ואיירה: יעל שוורץ

המסע לארץ ישראל

אבא נכנס ויצא מהבית שוב ושוב.

בכל פעם הביא עמו ערמה של ספרים והניח אותם בארזים גזירות רבה. ספר... ועוד ספר... ועוד ספר...
"נעמי..." לחש דוד לאחוזו, "תראי! הגה ספרי הקדש שאבא לומד בהם כל הזמן, גם הם עולים אתנו לארץ ישראל."

אבא הרים את דוד והניח אותו בתוך ארז מרפד בשטים צבעוני. גם נעמי ויחיא ישבו בתוך ארזי העץ.

ראש השירה סדר את התמורים בטור ארך ומשך בקבל שהיה קשור לצואהם. התמורים זקפו ראשם, פשטו רגליהם ויצאו לדרך. השירה החלה במסעה הארך לארץ ישראל. איור הלילה היה קריר, ומבשם בריח עשבי בשמים. התמורים פסעו בחשך בדרך המתפתלת בין ההרים הגבוהים. קול נקישות הפרסות על האבנים נשמע היטב בדממת הלילה. הילדים התנדנדו בתוך הארזים לפי קצב הליכת התמורים ואחזו היטב בדפנות.

פאשר עברו ליד גתל זורם, מעד לפתע התמור החום, שאליה היה מחבר הארז בו ישב דוד, ונפל למים. "ה' ישמר!" נזעקה אמה, "בני נפל למים! הצילו אותו!!!" כל אנשי השירה מהרו להוציא מתנחל את דוד ואת ספרי הקדש העתיקים שגרסבו.

"סררר לי..." בכח דוד. גם יחיא החל לבכות.

"שש... שש... שש..." הרגיעה סבתא את שניהם וקסתה אותם בפרנות העזים החמה. ולתל תנים נשמעה ממרחק. "סבתא נעמה, אני מפחדת..." אמרה נעמי ועיניה דומעות.

"אל תפחד, יא חביבתי, אמרה סבתא ברכות, 'הקדוש ברוך הוא שומר עלינו. תסתכלי לשמים. ה'רח מלנו' אותנו וגם הכוכבים נוצצים בנצנוצי אור. הם יאירו לנו את הדרך לציון."

לפתע נעצרו החמורים.

מחסום אבנים חסם את הדרך.
 "עצרו מיד!" גשמו צעקות בחשכה,
 "אינכם יכולים לעבר! תנו לנו כסף!"

אבא נגש למחסום ללא פחד.
 הוא הוציא מטבעות נחשת מכיס נסתר ונתן אותם לאיש גבוה שפגיו היו עטופות בצעיף.
 מחסום האבנים הוסר והשירה הרשתה להמשיך בדרך.
 "מי היו האנשים שצעקו עלינו?" שאלה נעמי בקול רועד.
 "אולי שודדים..." לחש דוד והסתכל סביבו בחשש.

מתוך החשכה שמע לפתע דוד את קולו
 החזק והבוטח של אבא, שר את השיר האהוב:
 "תקבצו כל יושבי מדינות ובני שכונות.
 נעלה לארצנו בקול רגנות, שיר על נגינות...
 נשמח ונגל, קטון וגדול, נעלה בהלל..."

דוד תופף באצבעותיו על קרשי הארזים וזמזם חרש.
 אט אט הצטרפו כלם לשירה.
 אפילו יחזא הקטן שר אתם בקולו הדקיק.
 חד הקרנים ענה להם מרחוק,
 כאילו השתתף עמם
 בשירי האהבה וההענוגים לציון.

נגוני הפסופים המשיכו וליוו את שנתם של הילדים כל
 הלילה. עם בקר שלחה החמה את סרגיה והחלה ללשף
 אותם בחם בקר. מרחוק נראה כפר קטן היושב על צלע
 ההר, בין צוקים וסלעים.

"ברוכים הבאים! ברוכים הבאים למורי יוסף קאפח
 ומשפחתו!" יצאו אנשי הכפר לקראתם.
 "הבאנו לכם מים צוננים מהבאר. עוד מעט נגיע לכפר.
 נכין לכבודכם ארוחה טעימה ומקום לנחת."

נחו בני משפחת קאפח אצל יהודי הכפר כל אותו היום,
 ובבוקר יצאו שוב לדרך.

לילות רבים נמשך המסע הארוך והמפנה על גבי החמורים.
 לילה... ועוד לילה... ועוד לילה...

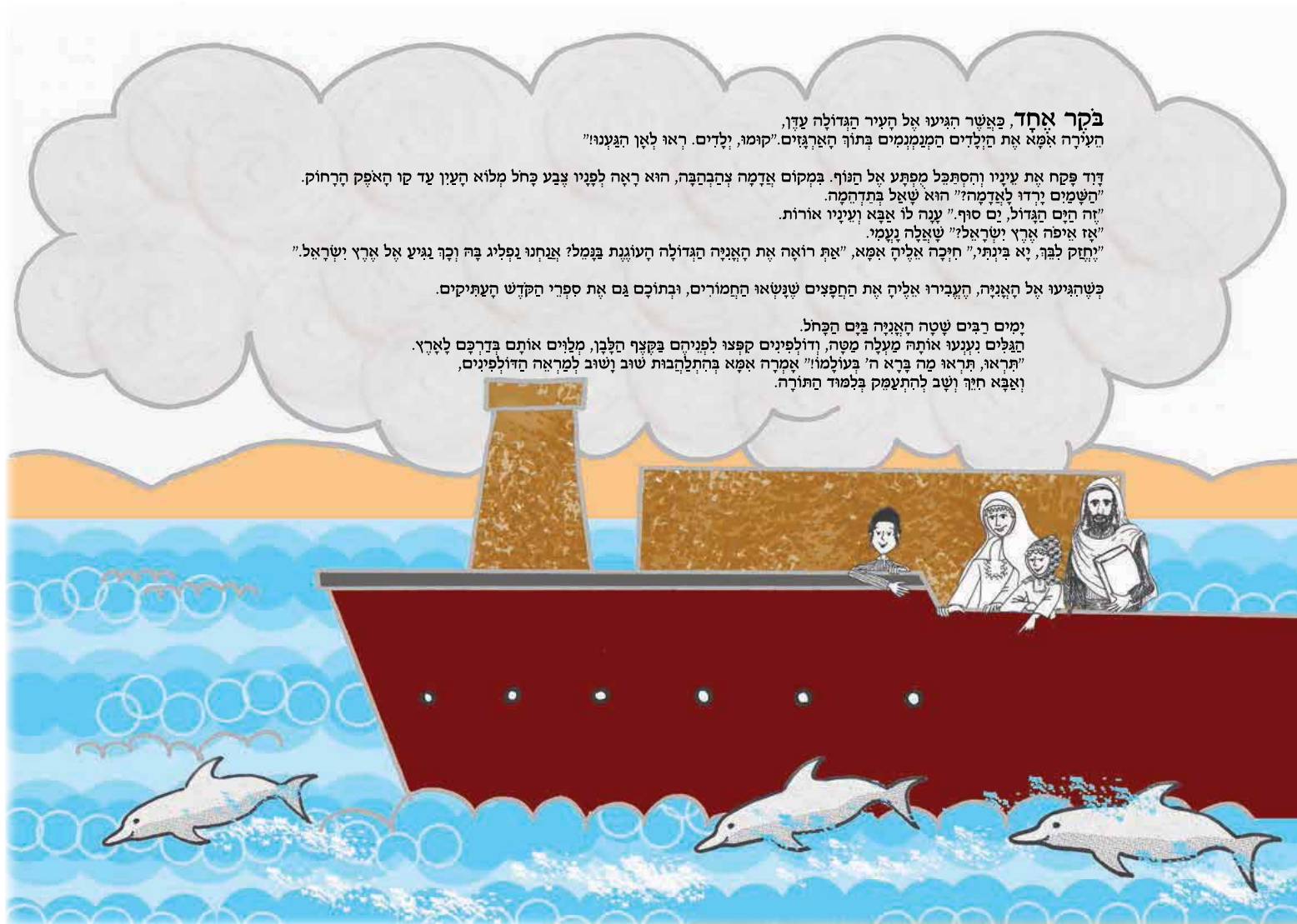

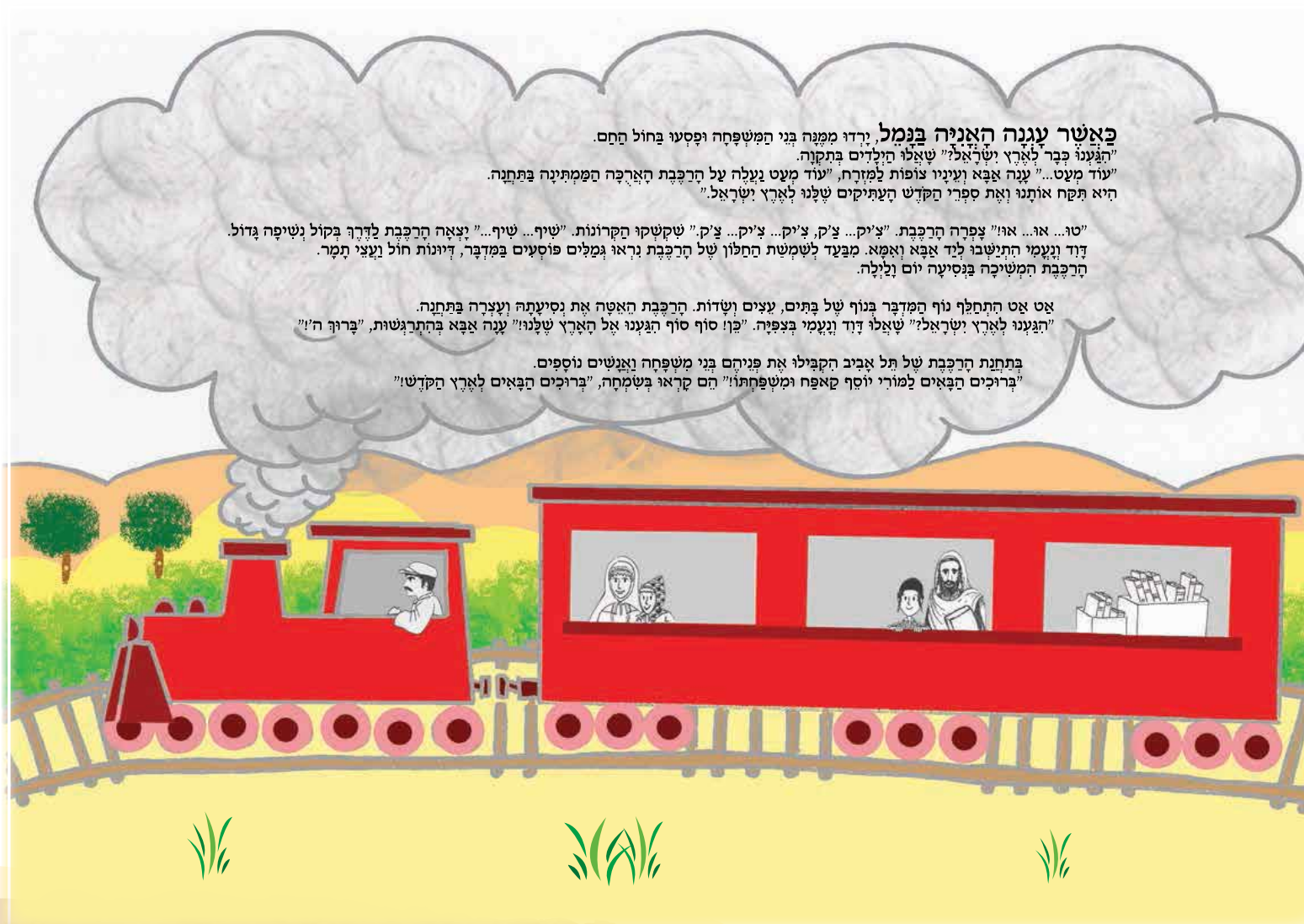
בקר אחד, כאשר הגיעו אל העיר הגדולה עדו,
העירה אמא את הילדים המנמנמים בתוף הארגזים. "קומו, ילדים. ראו לאן הגענו!"

דוד פקח את עיניו והסתכל מפתע אל הנוף. במקום אדמה צהבהבה, הוא ראה לפניו צבע פחל מלוא העין עד קו האפק הרחוק.
"השמים ירדו לאדמה?" הוא שאל בתדהמה.
"זה הים הגדול, גם סוף." ענה לו אבא ועיניו אורות.
"אז איפה ארץ ישראל?" שאלה געמי.
"תזק לבד, לא בינתי, חזקה אליה אמא, את רואה את האנגה הגדולה העוגגת בנמל? אנוניו נפליג בה וכה נגיע אל ארץ ישראל."

כשהגיעו אל האנגה, העבירו אליה את החפצים שנשאו החמורים, ובתוכם גם את ספרי הקדש העתיקים.

ימים רבים שטה האנגה בים הפחל.
הגלים נענעו אותה מעלה מטה, ודולפינים קפצו לפנייהם בקצף חלבון, מלווים אותם בדרךם לארץ.
"תראו, תראו מה ברא ה' בעולמו!" אמרה אמא בהתלהבות שוב ושוב למראה הדולפינים,
ואבא חנף ושב להתעמק בלמוד התורה.

בית הקומתיים של הרב והרבנית קאפח

"אשת חיל מי ימצא" - הרבנית קאפח

הכרת המזמור באופן מוזיקלי ואורייני

הכנה

את המזמור כדאי לכתוב באופן גדול וברור (עדיף עם ניקוד).

את אותיות הא"ב המתחילות כל פסוק, כדאי לסמן בצבעים שונים ובצורה בולטת, כדי שהאקרוסטיכון יבלוט.

בין המילים כדאי להשאיר רווח שעליו מודבק צמדן. את האזורים שיוצעו להלן, אפשר להצמיד לצמדן כפעילות במליאה, בעבודה בקבוצה או באופן פרטני.

הכרת המזמור באופן מוזיקלי ואורייני

באתר "הזמנה לפיוט" מובאים לחנים רבים למזמור "אשת חיל". במשך השנה אפשר להשמיע מספר לחנים של המזמור ב"קבלת שבת" בגן. ניתן גם לבקש ממשפחות הילדים ששרים את הפיוט הזה, להקליט את עצמם, לשלוח לגנת ולהשמיע בגן. אפשרות חביבה אחרת היא, לבקש מאחד מבני המשפחה של הילדים לבוא לגן בקבלת שבת ולשיר את הפיוט כפי שנהוג אצלם.

כדי שהילדים יבינו את משמעות האקרוסטיכון שנמצאת בפיוט אפשר לעשות את הפעילות הבאה: לתת לכל ילד כרטיס גדול (חצי A4) שעליו כתובה אות מאותיות הא"ב. תוך כדי השמעת השיר הגנת עוברת בין הילדים שיושבים במעגל. כל ילד שהיא משתהה לצדו, מרים את הכרטיס שעליו כתובה האות שבה מתחילה השורה. אם עושים את הפעילות הזו מספר פעמים, הילדים מתחילים להבין את משמעות העניין.

המזמור ארוך, ומילותיו לא כל כך מובנות. הרעיונות הבאים יעזרו לילדים להבין חלק ממילות המזמור ואת משמעותו. כדאי לבחור בלחן שבו הזמר שר לאט וברור את מילות השיר.

רציונל

פתיחה

הביטוי "אשת חיל" מביע התפעלות מאישה רבת פעלים. הרבנית ברכה קאפח הוכתרה בידי רבים כ"אשת חיל" בזכות פועלה הרב. משך עשרות שנים, בהתמדה עיקשת, שזורה רקמת חייה של ברכה קאפח במעשי חסד ובפעולות סיעוד רבות ומגוונות.

כששומעים את צמד המילים "אשת חיל", מיד מתנגן על השפתיים המזמור הידוע, שמושר על ידי רוב קהילות ישראל בליל שבת. על כן בחרנו להעמיק ולחוות אותו בהקשר לרבנית קאפח.

מקור המנהג לשיר את "אשת חיל" לפני הקידוש בליל שבת, הוא מבית מדרשו של האר"י, שאשת החיל, אליה הוא התכוון, היא - השבת, השכינה וכנסת ישראל גם יחד. עם השנים, התקבל גם הטעם ששרים "אשת חיל" כאות הוקרה על עשייתה הברוכה של האישה. ישנן גם פרשנויות אחרות, המקשרות את "אשת חיל" לנשים מסוימות בתנ"ך, או אפילו לתורה עצמה.

"אשת חיל" הוא בעצם הפרק האחרון של ספר משלי (פרק לא, החל מפסוק י) והוא כולל 22 פסוקים, כמספר אותיות האלףבית העברי. לכל פסוק שני חלקים, כאשר החלק השני משלים את החלק הראשון או מקביל אליו בתוכנו (לדוגמה: "אֵשֶׁת חַיִּל מִי יִמְצָא - וְיָרַח מִפְּנֵינִים מְכָרָה"), תופעה נפוצה במקרא, ובעיקר בספר משלי. הוא כתוב כאקרוסטיכון, שהוא קישוט ספרותי, בו האותיות הפותחות כל פסוק מסודרות לפי סדר הא"ב: "אשת חיל... בטח בה... גמלתו טוב... וכן הלאה.

- ניתן לחלק לכל ילד כרטיס ובו ציור של אחד מאיברי גוף הנזכרים בפיוט (יד, פה, לשון, כפות ידיים, מותניים, זרועות, לב). הילדים צריכים להאזין היטב לפיוט. כשהם שומעים שם של איבר גוף, הם מרימים את הכרטיס. בתום השמעת השיר, הם צריכים להצמיד אותו ליד המילה המתאימה בעזרת הגננת. כשהיו שואלים את הרבנית ברכה מי העוזרים שלה בכל פעילויות החסד שהיא עושה, היא היתה עונה: "העוזרים שלי הם הפה שלי, העיניים שלי, הידיים שלי". כדאי לספר זאת לילדים.
- את אותו רעיון אפשר לעשות בהקשרים שונים, כמו: בני משפחה המוזכרים בפיוט ומילים שקשורות לטבע.
- אפשר להביא סלסלה עם אביזרים שונים ולשאל את הילדים מתי מוזכרים האביזרים הללו בפיוט. הילדים יוכלו לצייר את האביזרים הללו ולהצמיד גם אותם לפיוט.
- אפשר לסמן בצבע שונה את אותיות הא'ב' הנמצאות בתחילת כל שורה במזמור. בכל פעם ילד אחר יכול להצביע על האות הפותחת של השורה תוך כדי השמעת המזמור.
- אפשר לנצל את ההזדמנות לדבר עם הילדים על מלאכות עתיקות ולא מוכרות, כמו כישור ופלך, ועל הצבעים שני, ארגמן ושש המוזכרים בפיוט. אמנם אלו שמות של צבעים לא ידועים, אך מאחר והם מוזכרים במקרא בהקשרים שונים וגם במגילת אסתר, כדאי שהילדים יכירו אותם. השָׁנִי הוא גוון של אדום, המופק מביצי כנימת מגן, עפצים שעל עצי אלון. הארגמן הוא צבע בגוון סגול-אדום שהכינו מחלזונות מסוג ארגמונים ושש הוא צבע של פשתן לבן.
- את כל הרעיונות הנ"ל אפשר לעשות גם באופן יחידני. אפשר לתת לילדים דף שעליו כתוב הפיוט ולבקש מהם לסמן את אותיות הא'ב' הפותחות כל שורה בפיוט, ולצייר ציורים מתאימים ליד מילים שהוא מכיר.

שיחות בעקבות המזמור

רצוי להרחיב בנושא הצדקה מתוך הנתנה של אשת החיל לעני ולאביון - "כִּפְּהָ פָּרְשָׁה לְעֵנִי, וְיָדֶיהָ שִׁלְחָה לְאַבְיוֹן". אפשר לראות הרחבה בעניין, בפרק העוסק במעלות הצדקה על פי הרמב"ם (פרק אחרון בהלכות מתנות עניים, בספר זרעים ב"משנה תורה" לרמב"ם). לאחר שהילדים מכירים את המזמור היטב, אפשר לשאול על מי, לדעתם, נכתב הפיוט. לילדים יהיו תשובות מפתיעות ביותר.

אם אשת החיל שבמזמור מזכירה לאחד הילדים את אמו, סבתו או אשה אחרת, אפשר לשאול במה הן דומות. ניתן גם לסכם את השיחה בהצעה לעטר לאמא את הפיוט ולהגיש לה כמתנה.

לאחר שהילדים יבינו את המזמור, ולאחר שיכירו את דמותה של הרבנית קאפח, אפשר לעמוד על הקשר בין הרבנית למזמור. אפשר לספר לילדים שהרבה אנשים קראו לרבנית: "אשת חיל". אפשר גם לספר סיפורים קצרים על הרבנית, ולשאל אילו מילים שכתובות במזמור מזכירות להם את הסיפור. ראו בכרטיסיות הסיפור.

חסד בגיל הרך

האם ניתן לחנך לחסד בגיל צעיר?

הרבנית קאפח טבעה בהליכותיה את האמרה: "חפש את המצוה". היא לא ציפתה שיפנו אליה בבקשה לעזרה, אלא יזמה אותה מתוך אכפתיות ורגישות לסביבתה. לדוגמה: באחד הימים היא ראתה ילד בוכה. מיד שאלה אותו לפשר בכיו, והוא סיפר לה שכל החברים שלו הלכו לקייטנה, ורק הוא נשאר בבית כי להוריו לא היתה אפשרות כספית לשלם עבור קייטנה. הרבנית הבטיחה לו שבשנים הבאות הוא יוכל לצאת לקייטנה ואכן עשתה זאת. ישנם עוד מעשי חסד רבים שעשתה הרבנית, שמהן אפשר ללמוד, שאת החסד לא צריך לחפש במקומות רחוקים, עלינו רק לפתוח את לבנו לסביבתנו.

מהו חסד? חסד הוא הטבה כלפי מי שאין כל חובה להיטיב עמו, והטבה זאת היא מבלי לקוות לשכר.

איך נוכל להנחיל לילדי הגן את תכונת החסד, כך שהיא תהפך להרגל ולמוטיב בסיסי בהליכותיהם, ולחנך אותם בדרך התורה, המחייבת את היחיד בנתינה למען הזולת והקהילה? האם ניתן לחנך ילד, הנמצא בשלב האגוצנטרי, להפנים ערכים סוציאליים?

רבי ישעיהו הורוויץ, בספרו "שני לוחות הברית" מצטט את מאמר חז"ל (שבת קנב, א): "ינקותא כלילא דוורדא" - ימי הינקות הם נזר ורדים, ומפרש, ש"כל מה שקונה בנפשו בילדותו - נשאר כן בטבע קיים כל ימיו".

בדברי חז"ל יש התייחסות גם לזמן החינוך למצוות. למשל: "קטן

שאנו צריך לאמו, מדרבנן הוא דמייב" (סוכה ב, ב), ורש"י מסביר שם, "שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצוות".

הרש"ר הירש ("יסודות החינוך") כותב במפורש על הצורך המוקדם בחינוך ילדים בכלל: "לפי דעתי, הגיל המכריע בחינוך... הוא גיל הינקות - שנות החיים הראשונות". במקום אחר הוא מתייחס ספציפית לחינוך למוסריות, ואומר ש"כדי להכשיר אדם שיוכל להגיע לשלמות מוסרית, מן ההכרח להקדים ולפתח את התכונות המוסריות שבו מהגיל הרך ביותר...".

השל"ה (שער האותיות ד, כג) כותב, ש"צריך להרגילו ולחנכו במידות טובות וישרות מעת שיוכל לדבר... ויתחיל בו מבן שנתיים או שלוש שנים להדריכו בכל".

אף הראי"ה קוק אומר, ש"החינוך הפשוט, מתחיל משבא הילד לכלל איזו הכרה".

הרב אלישע אבינר (מתוך: "אמונת החינוך") משלב בדבריו את הגישות הפסיכולוגיות, שמצביעות על חשיבות העברת מסרים והפנמת נורמות חינוכיות בגיל הצעיר, ואומר ש"את העשייה החינוכית אנו מתחילים מהרגע שהילד הוא בר הבנה, ולפעמים גם לפני כן. ידועה דעתם של פסיכולוגים אחדים, ששנות הינקות והילדות מטביעות רושם בל יימחק על הילד, ונקבעים אז קווי האופי שלו. לכן אין לזלזל בחינוך של הגיל הרך, ואף ראוי להשתדל לפתוח בעבודה חינוכית כמה שיותר מוקדם".

אכן, פסיכולוגים שונים, כמו בנדורה וקליין, הדגישו, שהגיל הרך הוא קרקע נוחה לקליטת זרעים ולהשרשתם בעתיד, ושההתמקדות בחינוך מוסרי בגיל הצעיר, עשויה להניב תוצאות חיוביות. הם סברו שבגיל הרך חשוב מאוד לחנך לערכים, למרות שהם נמצאים בשלב האגוצנטרי.

איך מחנכים לחסד בגיל הרך?

דוגמה אישית

יצירת מערכות יחסים, שבהם יש כבוד והערכה הדדיים בין גננת וילדים, היא הכרחית להצלחת העברת מסרים לדור הצעיר. הרב שלמה אבינר אומר שעצם האישיות של גננת בעלת מידות, היא עיקר החינוך למידות טובות. הוא מציע גם להפגיש את הילדים עם אנשי חסד, או לספר סיפורים על דמויות כאלה ("תורת אמת - פרקי חינוך", עמ' 15).

פעילות חוויתית

פיאז'ה סבר, שהדרך להפנמת למידה היא באמצעות התנסות חוויתית. מכיוון שחסד הוא דבר מופשט בשביל הילדים, לא מספיק להבהיר אינטלקטואלית את חשיבות העזרה לזולת, אלא צריך ליצור סיטואציות מעשיות, שיטביעו רושם חזק על חיי הרגש, ודרכו על הכרתו והשקפת עולמו של האדם. קביעתו הידועה של בעל "ספר החינוך" - "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות" - מתאימה מאוד לעניין זה.

הרגל והתמדה

חוויה חדפעמית אין בה די כדי לחנך ילדים. יש צורך בהרגל והתמדה. הרגל נקנה על ידי הישנות רבה של תהליך מסוים, עד שהוא הופך לטבע שני. אם נעשה את פעולות החסד בזמנים קבועים נוכל ליצור הרגל והתמדה. למשל: בכל יום ישיני ניתן לאפות חלות בגן ולחלקן למשפחות לפי הצורך (לכבוד לידה או בגלל מחלה), הליכה לבית אבות בראשי חודשים, ונתינה אחרת לקראת החגים. השימוש בטכניקת ההרגל, המבוסס על "המו"ר והידוע", מקנה ביטחון ויציבות בעולמו של הילד.

סיפורים

הרב שלמה אבינר עומד על כך ("תורת אמת - פרקי חינוך"), שהספרות היא מכשיר חינוכי, שיכול להוציא מן הכוח אל הפועל רגשות עדינים הגנוזים בנפשו של האדם. על כן כדאי לחפש סיפור המעורר רגשות שכאלו. אפשר לספר על אברהם אבינו איש החסד, על חכמים המוזכרים באגדות חז"ל, ועל דמויות מופת מגדולי ישראל שנתייחדו במעשי חסד. ההזדהות עם גדולי ישראל והרצון לחקות את מעשיהם ישרישו בילד הרך את הכמיהה לעשיית הטוב, בבחינת: "מעשה אבות סימן לבנים".

עיבוד חוויות ההתנדבות

לאחר כל עשייה, כדאי לשחזר יחד עם הילדים את החוויה אשר הם עברו. אמנם הילדים צעירים, ולא כל כך מבינים את החשיבות של העשייה שלהם, אך ניצני הסברים יכולים להינתן כבר בגיל הגן. גם השיתוף בחוויה האישית חשוב - הן לילד המספר והן לילדים המקשיבים.

הצעות למעשי חסד בגן הילדים

פתיחה

לפני שחושבים על פעולות חסד, הדורשות התארגנות מיוחדת, צריך לזכור שישנם חסדים קטנים שלא דורשים מאמץ מיוחד, וקל להנחיל אותם לילדים. למשל - להקדים שלום לאנשים. גם חיוך מאיר פנים יכול לגרום שמחה גדולה מאוד לאנשים, כמו שאמר ר' יוחנן: "טוב המלכין שיניים לחבירו, יותר ממשקהו חלב" (כתובות קיא, ב).

בתוך כותלי הגן

- אפשר לפתח בגן שיחה שמטרתה לפקוח את עיני הילדים, ולפתוח את לבם לזולת. אפשר לשאול אותם כיצד ילדים בגן יכולים לעזור זה לזה. למשל, לשאול האם יש ילד שחושב שהוא יכול לעזור לאחר (כמו, לדוגמה - עזרה בסגירת רוכסן), או לשאול האם יש ילד שנתקל בקושי בגן, והיה רוצה שמישהו יעזור לו.
- ביקור חולים

עם הפנים לקהילה

במקביל לעשייה התוך גנית, אפשר לשוחח עם הילדים על חסד בקהילה. להסביר להם מהו חסד. אפשר להביא דוגמאות מהחסד שאותו עשתה הרבנית ברכה, או דוגמאות אחרות הקרובות לעולמו של הילד.

רעיונות אפשריים לחסד, הם: אימוץ זקנים ערירים, הבאת חלות או תשורה לאם יולדת, עזרה בקילוף ירקות בבית תמחוי סמוך לגן, שימוש בכספי קופת הצדקה לגבאי בית כנסת סמוך לגן או למטרה אחרת, איסוף פסולת בגן שעשועים סמוך, אימוץ עולים חדשים, ביקור בבית אבות או במרכז לנכים, ביקור במרכז קליטה, אימוץ חיילים, אימוץ דמות מוכרת כמו השומר שבשער, יצירת קשר עם קשישים במועדון יום ועריכת פעילויות משותפות, כגון: תפילה, הוצאת ספר תורה, ריקוד או סיפור מומחז.

הרחבת מעגל השותפים

כדאי לסחוף את ההורים לפעולות משותפות. למשל, משפחה ותיקה תאמץ משפחת עולים, בגן שיש בו עולים.

אות הצטיינות חסד בחמ"ד

כדי לטפח ולהעצים את מידת החסד כערך חינוכי עליון, הוחלט בהנהלת החמ"ד על הענקת אות הצטיינות חסד בחמ"ד, לגני ילדים ובתי חינוך יסודיים ועליסודיים, המרבים

לעסוק בחסד, ורואים ברכה בעמלם. מטרתו של תהליך זה הוא להרחיב את מעגלי החסד במוסדות החמ"ד, ולאפשר לתלמידים רבים לחוות את רגש הנתינה.

בית הקומתים

של הרב והרבנית קאפח

איירה: יולן מצגר

כתבו: רחל סלייטר ותמר זקס

תהל ונעם צעדו על שפת המדרכה בשכונת נחלאות שבירושלים.

"אתה רואה את הבית הזה?"

אמרה תהל לנעם והצביעה על בית אבן פשוט שעמד בקצה הרחוב,

"זה בית פלאות!"

"בית פלאות?!"

חזר אחריה נעם, "רק באגדות יש בית פלאות!"

את תמיד ממציאה ספורים...

אני לא רואה שום דבר מיוחד בבית הזה - אין בו פלאים ואין בו פלאות!"

הם נעמדו מול הבית.

הצר הבית היתה מעטרת בעץ תמר גבוה, הדסים ירקים ושיחי ורדים פורחים.

שער ברזל קבל את פני הבאים.

אנשים רבים פתחו את השער ועלו במדרגות אל הקומה השניה.

"תראי כמה אנשים נכנסים לבית הזה!" התפלא נעם,

"מה הם עושים שם?"

אשה זקנה עלתה לאטה במדרגות ומקל הליכה בידה.
אנשים עמדו למרגלות המדרגות
וזוג צעיר פתח את השער ונכנס פנימה.
"גם אותי מענין מה קורה שם בפנים," אמרה תהל,
"כשמשעמם לי, אני יושבת כאן על המדרגה ומסתכלת
על האנשים שנכנסים... הכי כיף זה לראות אותם
יוצאים מהבית. חכה ותראה בעצמך!"

"בית אחד ישנו בירושלים,
קומה ועוד קומה - ביחד קומתים.
קול צעדים - דים - דים - דים...
במדרגות עולים ויורדים."

תהל שרה את השיר ורקעה ברגליה על המדרגה.
"אמרתי לך שאת ממציאה ספורים -
עכשו אני רואה שאת ממציאה גם שירים..."
צחק נעם והצטרף אליה לשירה.
"...קול צעדים דים - דים...
במדרגות עולים ויורדים."

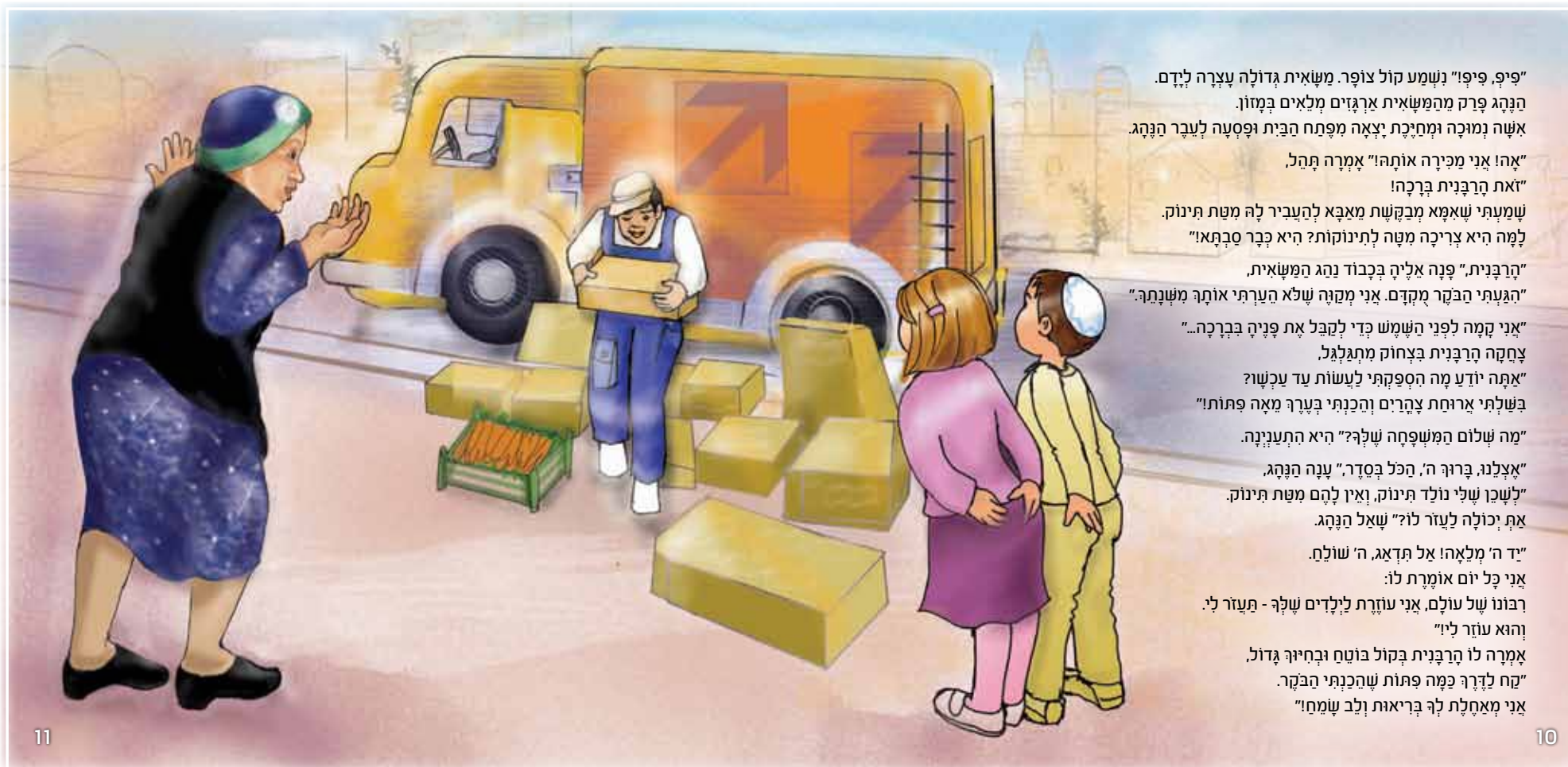

קול צעדים יורדים נשמע במדרגות.
 "הנה הם יוצאים!" קרא נעם,
 "תראי! כל אחד מהם מחזיק משהו ביד,
 מה הם קבלו שם?"
 האשה הזקנה ירדה במדרגות ונאנחה.
 "אוי," אמרה הזקנה,
 "הרגלים שלי כל כך כואבות...
 השנים שלי חלשות...
 טוב שבבית המבקר הזה
 אני מקבלת אכל רך וטעים."
 "ואני מצאתי כאן שמלת כלה לחתונה שלנו!"
 אמרה הבחורה הצעירה
 שעזרה לה לרדת במדרגות.
 היא הוציאה מן השקית שמלה לבנה ופיפיה
 והראתה אותה לזקנה.
 "מזל טוב לאג הצעיר!"
 חיכה הזקנה, וחיכו גם קמטיה.
 אנשים אלו יצאו,
 ואנשים נוספים נכנסו מבעד לשער
 ועלו במדרגות.
 "אמרתי לך שזה בית פלאות!"
 צהלה תהל, "בית מלא מתנות!"

9

8

"פיף, פיף!" נשמע קול צופר. משאית גדולה עצרה לידם.
הנהג פרק מהמשאית ארזים מלאים במזון.
אשה נמוכה ומחייכת יצאה מפתח הבית ופסעה לעבר הנהג.
"אה! אני מכירה אותה!" אמרה תהל,
"זאת הרבנית ברכה!"
שמעתי שאמא מבקשת מאבא להעביר לה משת תינוק.
למה היא צריכה משה לתינוקות? היא כבר סבתא!"
"הרבנית," פנה אליה בכבוד נהג המשאית,
"הגעתי הבקר מקדם. אני מקווה שלא הערתי אותך משנתך."
"אני קמה לפני השמש כדי לקבל את פניה בברכה..."
צחקה הרבנית בצחוק מתגלגל,
"אתה יודעת מה הספקתי לעשות עד עכשיו?
בשולתי ארוחת צהרים והכנתי בערך מאה פתות!"
"מה שולום המשפחה שלך?" היא התענינה.
"אצלנו, ברוך ה', הכל בסדר," ענה הנהג,
"לשכני שלי נולד תינוק, ואין להם משת תינוק.
את יכולה לעזור לו?" שאל הנהג.
"יד ה' מלאה! אל תדאג, ה' שולח.
אני כל יום אומרת לו:
רבונו של עולם, אני עוזרת לילדים שלך - תעזר לי.
והוא עוזר לי!"
אמרה לו הרבנית בקול בוטח ובחיוך גדול,
"קח לדרך כמה פתות שהכנתי הבקר.
אני מאחלת לך בריאות ולב שמח!"

"רוצים לזכות במצוה?"
פנתה הרבנית אל נעם ותהל.
"מה זה 'לזכות במצוה'?"
אצלנו בגן לומדים **לקיים מצוות**... אמרה לה תהל.
"את המצוה הזאת לא רק תלמדי, יא בינתי, אלא תעשי
ממשו!" אמרה הרבנית, "אתם יכולים לעזור לי להכניס את
הקפסאות הקטנות הביתה? בדרך שלכם תזכו במצוה."
"אני כבר גדולי!" אמר נעם והזדקף.
"אני יכול להרים גם קפסה כבדה!"
"בואו נזדו!" אמרה הרבנית, "כל דקה חשובה!"
הילדים הלכו בעקבות הרבנית אל הבית,
קשהם נושאים בידיהם את הקפסאות.
הם הסתכלו זה אל זה בהתרגשות.
הנה הם נכנסים לבית הפלאות, מה יראו שם?

13

12

ריח טוב קדם את פני הילדים בכניסה. ריח של אכל טעים ופתות מהבילות.
 זרי פרחים צבעוניים קשטו את הבית ובשמו אותו.
 הם נכנסו פנימה בבישנות. אנשים רבים מלאו את הבית.
 צלצול פעמון הדלת וצלצול הטלפון. שנשמעו כל הזמן. התנגנו ברקע.
 "הניחו בבקשה את הקפסאות בחדר, אמרה הרבנית.
 "לאיזה חדר היא מתכוננת?" תהה נעם.

הם עברו דרך הסלון שנראה כמו חנות בגדים.
 נשים אחדות עמדו ובוחרו להן בגדים, סדינים
 ואפילו שמלות כלה וקומות.
 הרבנית פתחה את הדלת לחדר גדול, מלא במצרכי מזון.
 הילדים הניחו את הקפסאות על הרצפה והסתכלו סביב בתדהמה.
 "איזו ערמה גדולה של חלות... ממש הרו" התפעל נעם,
 "ותראי איזו שורה א-ך-ה של בקבוקי שמן!"
 בתוך החדר עמדו ילדה וילד וארזו אכל בשקית... ובעוד שקית... ובעוד הרבה שקיות.
 "סבתא, מלאנו את כל השקיות. אנחנו יורדים לספריה של סבא, אמרו הילדים.
 הרבנית פנתה לתהל ולנעם.
 "אתם יכולים לרדת עם הנכדים שלי לקומה התחתונה.
 הרב עוסק שם בתורה ואני עוסקת במה שכתוב בה - במעשים"
 היא צחקה וכבדה אותם בספריה.
 "אני אשמר לכם מצוה לפעם הבאה שתבואו. שיהיה לכם בריאות ולב שמח!"

"בית אחד ישנו בירושלים,
קומה ועוד קומה - ביחד קומתיים.
קול צעדים - דים - דים - דים...
במדרגות עולים ויורדים.
בקומה שניה - המלה וגם שמחה,
הרבנית מקבלת את כלם בברכה."
שרה לה תהל ויורדה במדרגות.

"סבתא בקשה שתעזרו לה?" שאל הנכד יחיאל.

"כן. איך אתה יודע?"

"היא תמיד שומרת לכל אחד את המצוה שלו..." צחקה חגית.

כשהגיעו לקומה התחתונה, פתחה חגית את הדלת.

"איזה ריח מיוחד!" אמרה תהל, "מה זה? מעולם לא הרחתי ריח שכזה!"

"זה הריח של ספרי הקדש העתיקים שסבא שלנו הביא מתימן," הסביר יחיאל,
"הוא לומד בהם כל הזמן."

מדפים עמוסי ספרים כסו את קירות החדר. ליד החלון ישב הרב ברגלים משקלות על הספה,
ושוחח עם אורח שישב על הכסא מולו. ספרי קדש פתוחים היו מנחים על השלחן.

18

19

"זה סבא שלי, הרב יוסף קאפח,"
 לחשה חגית באהבה וביראת כבוד.
 הרב קאפח הרים את ראשו והביט בהם מבעד למשקפיו,
 קשעיניו בורקות.
 "הרב קאפח," אמר האורח הדור הפנים,
 "אנו פונים אליך שוב בבקשה
 שתסכים להיות הרב הראשי למדינת ישראל.
 אתה האיש הכי מתאים לכך.
 אתה תלמיד חכם גדול, צדיק ומנהיג."
 "אינני יכול לקבל את ההצעה שלך," השיב הרב בענוה,
 "אינני יכול לעזב את החדר הזה, מחכים לי פה."
 "מי מחכה לך?" הסתכל האורח מסביב.
 "הרמב"ם מחכה לי..." ענה לו הרב בחיוך רך ונעים, "ביום ובלילה אני לומד את תורת הרמב"ם.
 אני רוצה להספיק לכתב עוד ועוד ספרים שמקם ילמדו יהודים לדעת את ה' ולקיים את מצוותיו."
 הרב הזמין את הילדים להתקרב.
 "סבא שלי, מורי יתיא, למד אותי משהו מאד חשוב, ואני משתדל לקיים אותו מאז שהייתי ילד קטן
 בגילכם," אמר להם הרב, "הוא תמיד היה אומר: למד היטב, חקר - והשכלתו!"

"כל כר הרבה דברים למדנו כאן היום" אמר נעם כשהם יצאו מהחדר.
"הבית של הרב והרבנית קאפח הוא באמת בית פלאות!"

בית אחד יושנו בירושלים,
קומה ועוד קומה - ביחד קומתיים.
קול צעדים... דים... דים... דים...
במדרגות עולים ויורדים.
בקומה אחת - שקט, דממה,
הרב כותב כמעט כל היממה.
בקומה שנייה - המלה וגם שמחה,
הרבנית מקבלת את כלם בברכה.

בית אחד יושנו בירושלים,
קומה ועוד קומה - ביחד קומתיים.

"יוסף הקטן מוצא אוצר גדול" | "שיר השירים"

"הספר שלי - כתבתי אותו בעצמי!" - ילדים יוצרים ספר אישי

פתיחה

כשהיה הרב קאפח ילד, ספרים מודפסים לא היו נפוצים כל כך, ורובם היו כתובים בכתב יד. גם הילדים כתבו בעצמם את הסידור וספרי הקודש שלהם. כך זכו בשני רווחים: גם התנסו במלאכת הכתיבה וגם רכשו להם ספר. הרב קאפח למשל, כתב לעצמו הגדה של פסח בגיל אחת עשרה!

דוד קאפח, בנו של הרב, מספר שב"חדר" (כיתה, בית ספר) בו הוא למד כילד קטן בתימן, ישב כל אחד על המחצלת שלו, כשמולו ניצב שרפרף או אבן, עליו היה מניח את הספר שכתב לעצמו ולמד ממנו.

הרב קאפח כותב בזיכרונותיו על העתקת הספרים בבית ספר שאותו ניהל סבו, הרב יחיא (מתוך הספר: "הולך תמים"):

סבי היה סבור, כי כדי ללמוד אומנות הכתיבה, כדאי לתת לילד להעתיק ספרי פרשנות וספרי מחשבה. למרות שהמטרה היא למידת צורת האותיות או חיבורן ובאימון היד, הרי לא ייתכן שלא יחדרו הדברים ללב הנער ולתודעתו, וישוּגרו על פיו שלא במתכוון, וישפיעו בדרך עקיפין על יושר חשיבתו.

אמנם בימינו משופעים גני הילדים בספרים מודפסים במגוון צבעים וגדלים, אך מאחר ועיקר הלמידה בגיל הגן מתרחשת במהלך התנסות, כדאי להניב עם הילדים ניצני כתיבה ראשוניים.

גורם חשוב ביותר להתפתחות זאת הינו מעורבות הגננת, שבאה לידי ביטוי גם בעיצוב סביבה אוריינית, המעודדת כתיבה, וגם בתיווך, בעידוד, מעורבות והדרכה שלה. "התייחסות חיובית זו מדרבנת ומעודדת את הילדים להוסיף ולכתוב" (התערבות המחנך בכתיבה חופשית אצל ילדי גן. ח' צימרמן).

הצעות לפעילות

לשם הפקת "הספר שלי", כדאי לפתח שיחה עם הילדים, העוסקת בכתיבת ספר אישי. בתחילת השיחה אפשר להראות לילדים מגוון רב של ספרים, להשוות בין הכריכות, כמות, גודל וצבעוניות האיורים ועוד.

לאחר ההשוואה, ניתן להעלות מספר שאלות, כגון:

- האם ילדים יכולים לכתוב ספרים?
- על מה אפשר לכתוב בספר?
- איך אפשר לכתוב ספר שיהיה מעניין?
- מה צריך להיות כתוב על הכריכה?
- איך מתחילים סיפור ואיך מסיימים אותו?
- הספר האישי, שיכול להיות כתוב, מועתק, מצויר, מצולם וכן הלאה, יכול לעסוק בתחומים הבאים:
- בחירה אישית של הילד. ילד שרגיל להקשיב לסיפורים, יוכל לספר סיפור בעקבות סיפור ששמע, ואף לחבר סיפור אישי אותו חווה או המציא.
- נושאים הנלמדים בגן במהלך השנה.
- נושאים הקשורים לדמותם של הרב והרבנית קאפח, כגון:

✓ "ראו מה ברא הקב"ה בעולמו!" - מתוך הסיפור: "הַמִּסְעָ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל", המצורף. אפשר בהיבט של התפעלות, כמו הרבנית קאפח, למשל: ילד יכול להדביק תמונות מטיל מעניין שערך עם משפחתו בתוספת כיתוב קצר המסביר את תוכן התמונות. אפשר גם בהיבט של חקר, בעקבות הרב קאפח, לדוגמה: ילד שרוצה לחקור את אורח חייה של הנמלה, יכול לצלם אותה ולהכין ספר עם התמונות

בליווי הסברים קצרים. אפשר גם לתעד בציור ניסוי, כמו הנבטה לאורך זמן, ולהכין מצוירים אלו ספר.

✓ הילד מתאר חסד שהוא, משפחתו, או חבריו עשו.

✓ כתיבת ברכה לאם, בעקבות לימוד המזמור "אשת חיל".

✓ הכנת סידור אישי לחופשות.

✓ הכנת סימניה שעליה יכול הילד לכתוב פסוקים מהתורה ולעטר.

כתיבת "הספר שלי" צריך להיות מלווה בתיווך, עידוד ועזרה של הגננת לאורך כל התהליך. כדי שהשפה הכתובה תירכש באופן טבעי, כדאי לתת לילד "ללכת" בעקבות נטיית לבו, כך שיגש להכנת הספר מתוך שמחה ומוטיבציה פנימית.

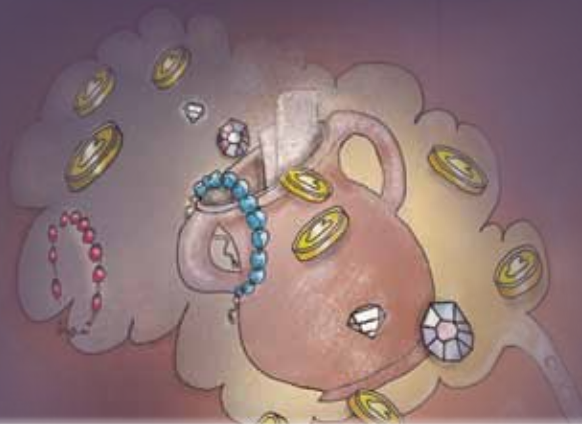
אפשרות נוספת היא לכתוב את "הספר שלי" במהלך סדנת הורים ילדים. לשם כך יש לתכנן מלכתחילה עם הילד איזה ספר ירצה לכתוב, ולבקש מההורה להביא פריטים שישוּבצו בספר, כמו תמונות, למשל. במסגרת הסדנה, ההורים יעזרו לילדיהם לכתוב את הספר.

כסיכום הפעילות, אפשר לערוך תערוכה בה יוצגו ספרי הילדים. הילדים יוזמנו לקרוא בספרי חבריהם. אפשר גם לתת מידי יום "במה" לכל ילד שירצה להקריא את סיפורו בפני חבריו.

כְּתִיבָה: תָּמָר זָקֵס | אֵיירָה: יוֹלָן מֵצָנֶה

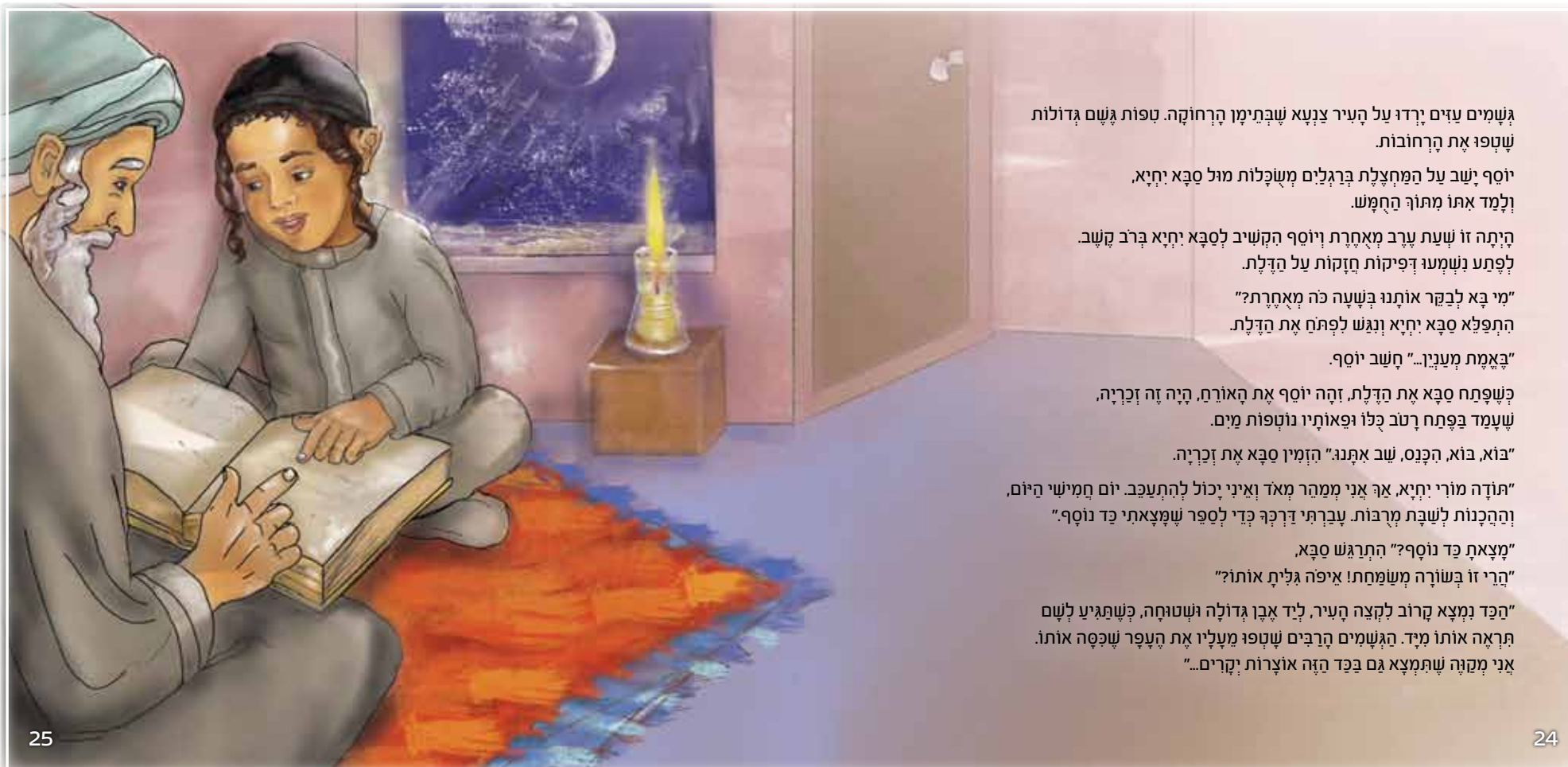
יוֹסֵף הַקָּטָן מוֹצֵא אוֹצֵר גָּדוֹל

23

22

גשמים עזים ירדו על העיר צנעא שבתימן הרחוקה. טפות גשם גדולות
שטפו את הרחובות.

יוסף ישב על המחצלת ברגלים משוכלות מול סבא יחיא,
ולמד אתו מתוך הקמש.

היתה זו שעת ערב מאחרת ויוסף הקשיב לסבא יחיא ברב קשב.
לפתע נשמעו דפיקות חזקות על הדלת.

"מי בא לבקר אותנו בשעה כה מאחרת?"
התפלא סבא יחיא ונגש לפתח את הדלת.

"באמת מענין..." חשב יוסף.

כשפתח סבא את הדלת, זהה יוסף את האורח, היה זה זכריה,
שעמד בפתח רטב כלו ופאותיו נוטפות מים.

"בוא, בוא, הכנס, שב אתנו." הזמין סבא את זכריה.

"תודה מורי יחיא, אך אני ממהר מאד ואיני יכול להתעכב. יום חמישי היום,
וההכנות לשבת מרבות. עברתי דרך כדי לספר שמצאתי כד נוסף."

"מצאת כד נוסף?" התרגש סבא,

"הרי זו בשורה משמחת! איפה גלית אותו?"

"הכד נמצא קרוב לקצה העיר, ליד אבן גדולה ושטוחה, כשתגיע לשם
תראה אותו מיד. הגשמים הרבים שטפו מעליו את העפר שכסה אותו.
אני מקוה שתמצא גם בכד הזה אוצרות יקרים..."

25

24

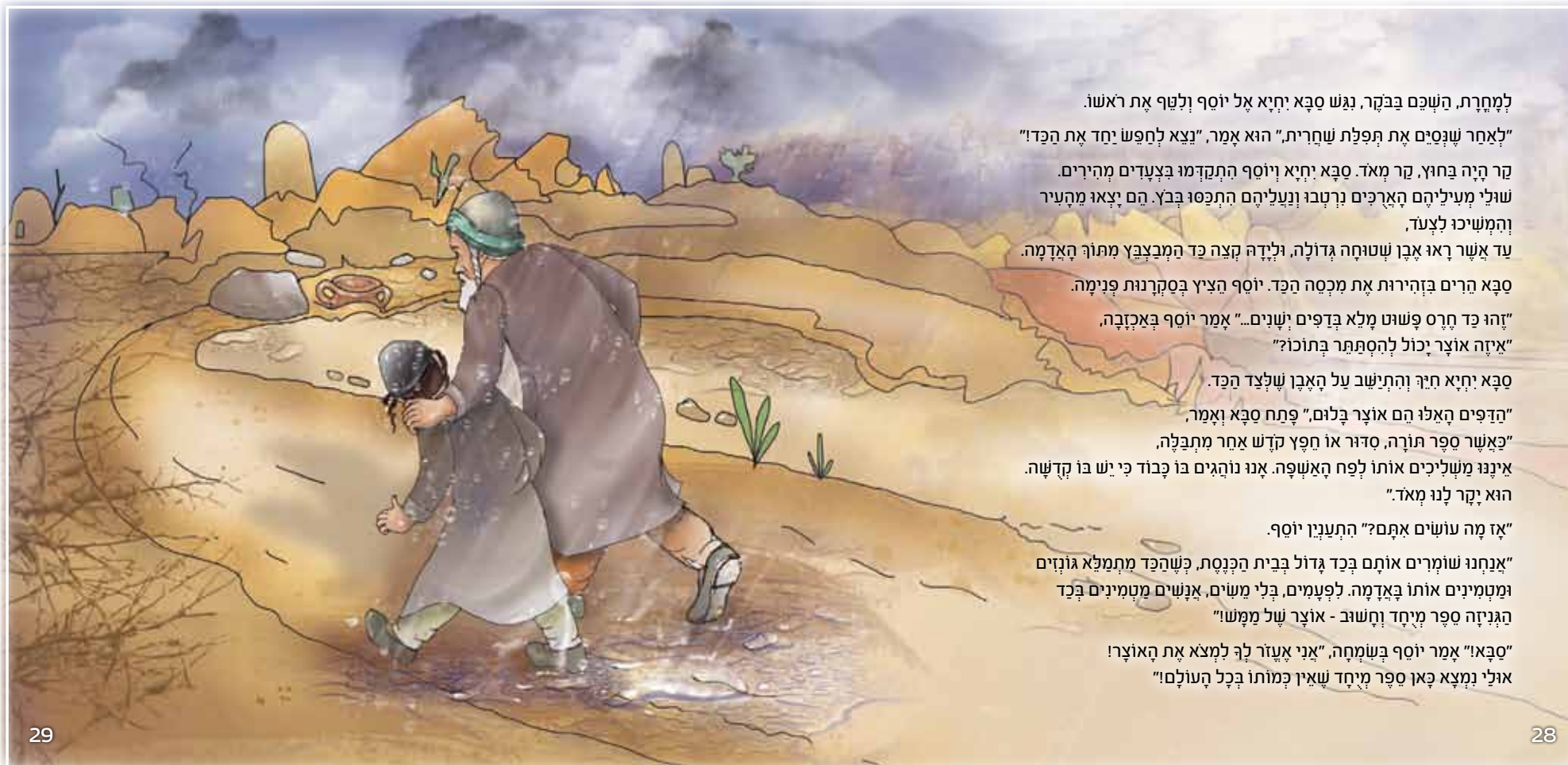

"תודה לך! תודה רבה!" אמר סבא בקול רועד מהתרגשות.
 יוסף התבונן בסבא יחיא בפליאה, זמן רב לא ראה אותו נרגש כל כך.
 "כד גדול? אוצר יקר? כמה מדבר?" הסתקרו יוסף, אך לא העז
 להפריע לעזיחה בין השניים.
 בלילה התהפך יוסף במטתו ולא הפסיק לחשוב על הכד ועל האוצר
 שמסתתר בתוכו.
 "אולי..." חשב יוסף, "אולי יש בכד מטבעות שול זקב... אבנים יקרות...
 תכשיטים..."
 יוסף הסיר מעליו את השמיכה. אחר חזר והתכסה בה. בדמיונו ראה
 כד זהב ומקשט מלא במטבעות זקב ואבנים נוצצות... הוא לא הצליח
 להרדם, התהפך במטה שוב ושוב, עד שלבסוף נעצמו עיניו והוא שקע
 בשנה עמקה.

26

27

למחרת, השכם בבקר, נגש סבא יחיא אל יוסף ולטף את ראשו.
 "לאחר שנסים את תפלת שחרית," הוא אמר, "נצא לחפש יחד את הכד!"
 קר היה בחוץ, קר מאוד. סבא יחיא ויוסף התקדמו בצעדים מהירים.
 שולי מעיליהם הארוכים נרטבו ונעליהם התכסו בבוץ. הם יצאו מהעיר
 והמשיכו לצעד,
 עד אשר ראו אבן שטוחה גדולה, ולידה קצה כד המבצבץ מתוך האדמה.
 סבא הרים בזריזות את מכסה הכד. יוסף הציץ בסקרנות פנימה.
 "זהו כד חרס פשוט מלא בדפים ישנים..." אמר יוסף באכזבה,
 "איזה אוצר יכול להסתתר בתוכו?"
 סבא יחיא חייך והתישב על האבן שלצד הכד.
 "הדפים האלו הם אוצר בלום," פתח סבא ואמר,
 "כאשר ספר תורה, סדור או חפץ קדש אחר מתבלה,
 איננו משליכים אותו לפח האשפה. אנו נוהגים בו כבוד כי יש בו קדשה.
 הוא יקר לנו מאוד."
 "אז מה עושים אתם?" התענין יוסף.
 "אנחנו שומרים אותם בכד גדול בבית הכנסת, כשהכד מתמלא גוזים
 ומטמינים אותו באדמה. לפעמים, בלי משים, אנשים מטמינים בכד
 הגניזה ספר מיוחד וחשוב - אוצר של ממש!"
 "סבא!" אמר יוסף בשמחה, "אני אעזור לך למצא את האוצר!
 אנלי נמצא כאן ספר מיוחד שאין כמותו בכל העולם!"

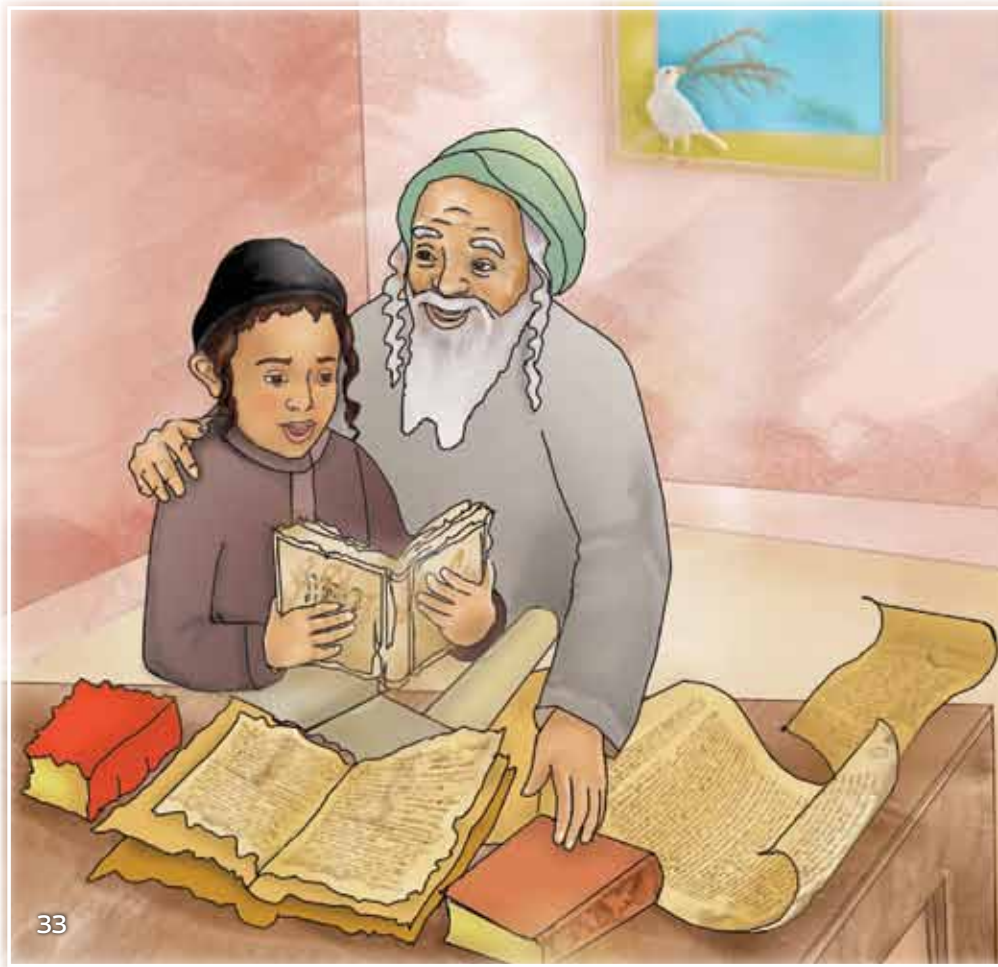
יוסף התכופף על ברכיו, נקה את הבץ שכסה את פתח הכד,
 הוציא מתוכו ספר מתפורר ונתן אותו בזהירות לסבא יחיא.
 סבא דפדף בספר בעדינות והניע ראשו מצד לצד.
 "זהו חמש בראשית ישן..." הוא אמר,
 "האותיות בו נמחקו כבר מזמן. הנה, נסה לקרא בו."
 יוסף התישב לצד סבא, והחל לקרא.
 "בראשית ברא... את הש... ואת הא..."
 סבא צדק, קשה היה לקרא בחמש הקטן. דפים רבים
 נקרעו וחסרו, אותיות נמחקו והטשטשו.
 "המשך לחפשו!" עודד אותו סבא,
 "אולי תמצא בכד ספר נדיר!"
 "הלואי..." חשב יוסף,
 "הלואי שאמצא ספר מיוחד! ספר פרושים
 שאין כמותו בכל העולם!"
 הוא חזר והתכופף על ברכיו והכניס את
 ראשו לתוך הכד. הוא הוציא מתוכו
 עוד ועוד דפים רטובים וספרים
 שקצותיהם מתפוררים.
 את כלם נתן לסבא.

סבא יחיא בִּדֵק אֶת הַדְּפִים וְהַסְפָּרִים שֶׁהוֹצִיא יוֹסֵף מִכַּד הַגְּנִיזָה וּמִן אוֹתָם אֶחָד אַחַד בְּמֶשֶׁךְ זְמַן רַב. חֵלֶק מֵהַדְּפִים וְהַסְפָּרִים שֶׁמִּיר לְצִדּוֹ, וְאֵת הַשָּׂאָר הִחְזִיר לְיוֹסֵף, שִׁיטְמִין אוֹתָם בַּחֲזָרָה בְּתוֹךְ כַּד הַגְּנִיזָה. כְּשִׁטְמִין, כִּסּוּ אֶת הַכַּד וְהִטְמִינוּ אוֹתוֹ שׁוּב בְּאֲדָמָה.

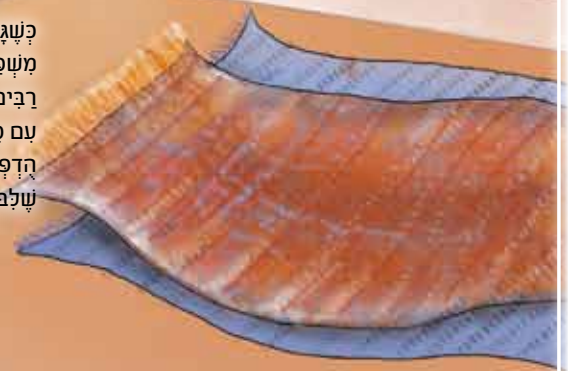
"בּוֹא יוֹסֵף," אָמַר סָבָא, "נִחְזֹר הַבֵּיתָה וְנִתְכַּוֵּן לְשִׁבְתָּ."

לְאַחַר מִסְפַּר יָמִים, כְּשִׁיבְשׁוּ הַסְפָּרִים וְהַדְּפִים שֶׁהוֹצִיא יוֹסֵף מִכַּד הַגְּנִיזָה, קָרָא לוֹ סָבָא יִחְיָא: "בּוֹא יוֹסֵף, בּוֹא וְתִרְאֶה אֶת הָאוֹצֵר שֶׁהֵצַלְנוּ מִכַּד הַגְּנִיזָה. זֶהוּ סֵפֶר עֲתִיק מְאֹד. סֵפֶר שֶׁנִּכְתַּב לְפָנֵי אֱלֹף שָׁנִים עַל יְדֵי רַבִּי נֶתָן. יֵשׁ בּוֹ הַסְּבָרִים וּפְרוּשִׁים לְמִשְׁנָה. זֶהוּ סֵפֶר יִחִידִי. אֵין עוֹד כְּמוֹתוֹ בְּכָל הָעוֹלָם! בּוֹא יוֹסֵף, הִעֲתֵק בְּבִקְשָׁה אֶת הַסֵּפֶר בְּכַתֵּב יָד בְּרוּר וּמְסֻדֵּר, כְּדִי שִׁיְהִיו מִמֶּנּוּ עֲתִיקִים נוֹסְפִים, וְיֻכְּלוּ לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ תַלְמִידִים רַבִּים."

כְּשֶׁגִּדֵּל יוֹסֵף קֶאֱפַח וְהָיָה לְרַב, הוּא עָלָה עִם מִשְׁפַּחְתּוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהִבִּיא אִתּוֹ סְפָרִים רַבִּים, בִּינֵיהֶם גַּם אֶת הָעֵתֵק הָרִאשׁוֹן שֶׁהִעֲתִיק עִם סָבָא יִחְיָא בְּצִנְעָא הָרְחוּקָה. עַל פִּי עֵתֵק זֶה הִדְפְּסוּ הָעֲתִיקִים וְסָפְרִים רַבִּים. הַיּוֹם כָּל מִי שֶׁלָּבָו חָפֵץ יָכוֹל לְלַמֵּד מֵהֶם בְּכָל עֵת.

33

32

פתיחה

ביהדות ניתן למצוא כמה גישות לנושא ההתבוננות בטבע. הרמב"ם מציין את חשיבותה של ההתבוננות בטבע כדרך וכאמצעי לקיום המצוה של אהבת ה'. על ידי חקר ולימוד המדעים, יוכשר האדם ויובל לידיעת ה', כפי שכתב הרמב"ם בספרו "משנה תורה" (ספר המדע, הלכות יסודי התורה ב, ב):

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו?
בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים,
ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ,
מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר,
ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול...
שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.

הרב קאפח, שהיה נאמן לתפיסתו של הרמב"ם בכל תחומי החיים, התייחס אף הוא לנושא ("הולך תמים", עמ' 201):

אותם לימודים הנקראים משום מה "לימודי חול" - לגמרי אינם חול... אם
לומדים מדעים הללו לשם פרנסה, כדי להתפרנס בהוראתן או בשימושן -
הרי הם מצוה. ואם... ללימודי ידיעת ה' - הרי הן קודש!

הרב קאפח סבר שתורה ומדע צריכים לדור בכפיפה אחת - לא משום צורך או סתגלנות - אלא מתוך שלמות וכאידיאל. לדעתו, מי שרוצה להכיר את הקב"ה, צריך להסתכל על השמים, להכיר את העולם ולחקור בעלי חיים. הוא שימר את הקשר בין התורה לחיי היומיום על ידי הכרת תנאי החיים, הכרת עולם הצומח ובעלי החיים. המסורות שהיו ליהודי תימן גם עזרו לו בכך.

יחסו של הרב למדע היה אמביוולנטי. הוא הכיר ואף הוקיר את תחומי המדע ותרומתם להבנת ההלכה. גם דרך חקירתו היתה מדעית ונעשתה בדרך אמפירית. יחד עם זאת,

גישתו ודרך הסקת מסקנותיו, הראו מחויבות מוחלטת לעקרונות ההלכה. הוא נהג להתייחס למובאות מדעיות בדברי חז"ל או ברמב"ם, ועם זאת לא נרתע, לעתים, מלומר שחז"ל התייחסו למציאות לפי הידע שהיה בידם, ללא מכשירי מדידה מדויקים.

משחר ילדותו רכש הרב ידע רב ומגוון בתחומי מדע שונים, באופן המבוסס בעיקר על לימוד עצמי מספרים שהיו בהשגתו, ועל בדיקה מקרוב ובחינה עצמית של התופעות והידע המדעי. כשם שרבי יהודה הנשיא שהה שישה חודשים בחברת רועי בקר כדי ללמוד מהם על מומי הבהמות - כך גם הרב קאפח עסק שעות רבות בלימוד על בעלי חיים וצמחים בצורה מדוקדקת ויסודית. הוא לא סמך על ידיעות מכלי שני, אלא בדק כל דבר בעצמו, אף שלעתים היה צריך להקדיש לכך ימים רבים. השכלתו של הרב קאפח היתה רחבה והקיפה תחומי מדע רבים.

הרב היה מודע לתוקפם ההלכתי של זיהויים המוצעים לצמחים ולבעלי חיים, והיה אחד הבודדים, בין אנשי ההלכה בדורות האחרונים, שהעז להביא את הזיהוי באופן חד וברור, למשל: זיהוי הארבה (המותר לאכילה), השליו והפסיון, שחיטת ג'ירפה, זיהוי שמונת השרצים המטמאים ועוד. רובם המוחלט של הזיהויים שהוא הציג, עומדים במבחן הביקורת המדעית. היה לו קשר הדוק עם האקדמיה ותכתובת עם חוקרים בעולם שסמכו מאוד עליו ועל המומחיות שלו בנושא כשרות בעלי חיים. ד"ר זהר עמר כותב במאמרו: "על עקרונות אחדים בשיטתו של הרב יוסף קאפח בזיהוי צמחים וענייני ריאליה", שהרב היווה עבורו מקור מדעי בכל מחקריו בענייני הריאליה, כמו למשל, לעניין הפקת סבון מצמחים בתימן. פעם הראה הרב לנכדו ציור של צבי וקבע כי הצייר לא מדייק במלאכתו. תמה הנכד כיצד הוא יודע זאת. הסביר לו הרב שאופן התקדמותן של החיות הטהורות שונה מזה של הטמאות, ובציור צוירה חיה טהורה שהליכתה כשל חיה טמאה.

הכרת סגולות כל שיח וכל עץ עזרה לרב יחיא, סבו של הרב קאפח, ברעב הגדול שהיה בתימן בשנת תרס"ה 1905. רוב חכמי העיר צנעה נספו ברעב, אך הרב יחיא, סבו של הרב

קאפּה, ניזון מכל העשבים שהיה בקי בהם ובסגולותיהם הבריאות, וכך עלה בידו לשרוד. נכדו, הרב קאפּה, הלך בדרכו, ואחד החיבורים שהשאיר אך לא הספיק להוציא לאור, הוא מדריך מפורט לזיהוי כל הצמחים הנזכרים במשנה. כמו סבו, הוא הצליח להעשיר את תפריט המשפחה בימי הצנע. בנו אריה מספר, שהם היו נוהגים לצאת לשדות ולקטוף עשבי בר אכילים, כגון: רגלית הגינה, צנן הבר וחלמית. את העשבים הללו הם אכלו כסלט, כקציצות או כמאכל מבושל.

עשבי הבר כצמחי מאכל

הפעילות

אפשר לספר לילדים שבתקופת ראשית מדינת ישראל, לא היה מספיק אוכל בארץ, והאנשים היו מאוד רעבים. הרב קאפּה, שהכיר את כל צמחי השדה, ידע אילו עשבים מזינים מותר לאכול. הוא למד זאת מסבו ולימד זאת לבנו. ניתן לשאול את הילדים איך נוזה את הצמחים האלה, ולאחר מכן להסתכל בספרים, באינטרנט וכמובן לצאת לסיור כדי לגלות את הצמחים בטבע. באתרי אינטרנט אפשר למצוא מתכונים מגוונים לעשבים אלה.

שימו לב! לאחר זיהוי וודאי של הצמחים, יש להפריד את העלים מהגבעולים העבים, לשטוף היטב מחרקים, על ידי השרייתן מספר דקות במים, והסתכלות מדוקדקת על העלים. זאת גם ההזדמנות ללמד את הילדים על איסור אכילת חרקים.

להכנת הסלט, אפשר לערבב את העלים עם ירקות שונים, זיתים, גבינה מגוררת בלוויית רוטב משמן, לימון ומלח. אפשר גם להכין חביתת ירק, קציצות או תבשיל. לשם כך יש תחילה לחלוט את העלים במים חמים ולאחר מכן לטגנם.

קפסת החרקים תמר זקס

"נוכל להתבונן בהם וללמוד עליהם, אני אלמד אותך כמו שסבא יחיא למד אותי. כך תדע מאילו מינים של חרקים צריך להזהר," השיב יוסף.

עזרי חשש, אך הרעיון לאסוף חרקים וללמד עליהם, מצא חן בעיניו מאד. הוא הכיר את יוסף וסמך עליו שידע להשמר ולהזהר. יחד חפשו שניהם חרקים מסוגים שונים, לכדו אותם ושמו אותם בקפסה מיחדת. בכל יום, אחרי שחזרו יחד מבית המדרש, התבוננו בחרקים שאספו, בדקו מה הם אוכלים, כיצד הם מתקדמים ומתחפרים בחול, במה הם דומים זה לזה ובמה הם שונים זה מזה.

"יוסף, תראה, לחלק מהחרקים שתפסנו יש שני זוגות של כנפים." "אהה, למרות זאת, לא כל החרקים מסוגלים לעוף." "בא נספור כמה רגלים יש להם!"

"שש רגלים. מענין, לכל החרקים שתפסנו יש שלשה זוגות של רגלים!" אמר עזרי בפליאה.

"אתה יודע," אמר יוסף, "סבא למד אותי שלכל חרק וחרק יש סוג שונה של רגלים. הנה, תסתכל - לחגב הזה יש רגלים אחוריות שמתאמות לקפיצה, לזה - רגלים שמתאמות לחפירה בחול, ולזה - רגלים שמתאמות לריצה."

בכל יום גלו יוסף ועזרי דברים חדשים על החרקים שאספו, עד שבאחד הימים החליטו שהגיע הזמן לשחרר אותם לחפשי.

"יש לי רעיון," אמר יוסף ולחש דבר מה על אזנו של עזרי. עזרי הקשיב

לפנות ערב, כשחזרו יוסף ועזרי מבית המדרש, חצתה חפושית קטנה ושחורה את דרכם. יוסף ועזרי עקבו אחרי החפושית שרצה בזריזות על החול הרך שבצד הדרך.

יוסף התכופף, הרים את החפושית והניח אותה על גב ידו.

"מה אתה עושה!" קרא עזרי ופסע שני צעדים לאחור, "חרקים עלולים להיות מסכנים!"

החפושית עמדה על כף ידו של יוסף, הססה לרגע, אחר כך החלה לצעד לארץ זרועו, ואז, ללא כל אזהרה - התעופפה ונעלמה.

"אתה לא זוכר שהמורי למד אותנו את הפסוק: 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם?' גם סבא שלך מזהיר אותך ואומר לך כל הזמן: 'השמר לך ושמר נפשך מאד!'"

"אל תפחד," הרגיע יוסף את עזרי, "אני נשמר ויודע להזהר. אני מכיר סוגים רבים של חרקים, חפושית זו אינה מסכנת."

"איך אתה יודע?" שאל עזרי.

"סבא יחיא מלמד אותי. יש סוגים רבים של חרקים."

"אתה מכיר את כל הסוגים והמינים של החרקים?" התפלל עזרי.

"לא! מה פתאום, יש המון המון סוגים של חרקים. רוצה שנתפס ונאסף חרקים יחד?"

"מה נעשה אתם? למה שנאסף אותם?" שאל עזרי.

ברב קשוב, צחק למשמע הדברים, והנהו בראשו לאות שהוא מסכים עם הרעיון.

למחרת בבקר הגיעו שניהם עם קפסות חרקים לבית המדרש.

מיד הצטופפו סביבם כל החברים, סקרנים לראות מה הביאו אתם בקפסה.

"איזו קפסה גדולה!"

"מה יש לכם שם?"

"תפתחו את הקפסה!" בקשו כלם.

יוסף ועזרי חיכו זה לזה, ואז, ללא כל אזהרה ובלי לומר מלה, הניח יוסף את הקפסה ליד דלת הכניסה ופתח אותה לרוחה. החרקים שבתוך הקפסה לא הססו לרגוע ומהרו לברח החוצה.

כשראו החברים של יוסף ועזרי את החרקים יוצאים מן הקפסה נבהלו ומהרו גם הם לברח מהכתה.

יום עבר ועוד יום, הקיץ חלף. החורף נגמר, והנה חלפה לה שנה מאז שחררו יוסף ועזרי את החרקים בכתה.

באחד הימים, כשישבו שניהם בבית המדרש ולמדו בשקידה, ראה עזרי על הקיר מולו עכבישה גדולה טוה קורים בפנת החדר, קרוב לתקרה.

"יוסף, הבט לשם!" אמר עזרי והצביע על העכבישה. "איפה? לאן?" שאל יוסף.

"שם למעלה, בפנה, מעל החלון ישנה עכבישה גדולה. אולי נגדל אותה כמו שגדלנו את החרקים בשנה שעברה?" הציע עזרי.

"אני מקנה שיהיה לי זמן," אמר יוסף, "אני לומד עכשו עם סבא שלי דברים רבים." "מה אתה לומד עם מורי יחיא?" התענין עזרי.

"סבא מלמד אותי להכין את הקלף ואת הדיו לכתיבת מזוזות וספרי תורה. בכל ערב אני גם לומד אתו הלכות ודינים מתוך ספר 'משנה תורה' של הרמב"ם."

אמר יוסף, "אצל הרב יהודה ימיני הצורף, אני לומד להכין שרשראות, טבעות ועגילים מכסף וזהב. בשבוע הבא אלך לסאלם הנגר. הוא ילמד אותי להכין מגרות, לנסר ולתקע מסמרים בלי לסדק את העץ." "אתה צודק," אמר עזרי. "אתה לומד המון דברים. אשמח מאד אם נוכל שוב לאסוף חרקים, אפשר ללמד מהם דברים רבים."

"גם אני מקנה," אמר יוסף כשהתקרב שניהם אל העכבישה להתבונן בה מקרוב.

סלסלות ביצים, תמרים ושקדים תמר זקס

"בואי נמשו!" זרזה אמא את
ברכה לפני שנפתחה הדלת.

"אמא, למה אנחנו ממחרים ולא מחכים
שנפתח הדלת?" התפללה ברכה.

"כדי שחלקת החבילות תהיה בסדר,"
השיבה אמא וזרזה את ברכה.

כך עברו אמא וברכה בזריזות
מסמטה לסמטה ומרחוב לרחוב.
מפעם לפעם נעצרו, הניחו את
חבילת המזון בכניסה לבית,
נקשו על הדלת ועזבו במהירות
את המקום.

כשסיימו להניח את החבילה
האחרונה, מהרו חזרה הביתה
להתכונן לקראת שבת.

"אמא, איפה להניח את הביצים שלא ישברו?"
"הנה שם," הצביעה אמא לכוון השער.

ברכה הניחה את כדי החמאה בתוך
הסלסלות, וסייעה לאמא לכסות אותן. לפני
שסיימו וקשרו את הסלסלות, הוסיפה אמא
לכל סלסלה מספר שטרות של כסף. אחר
כך פתחה את השער הגדול, ושתייהן

יצאו אל הרחוב. היתה זו שעת בקר
מקדמת. מעטים היו האנשים
שהלכו בשעה זו בסמטאות
הצרות. שקט שרר מסביב, רק
קול פסיעותיהן של אמא וברכה
נשמע על המדרכות.

מדי פעם נעצרה אמא ליד אחד
הבתים, הניחה סלסלת מזון ונקשה
על הדלת.

השכם בבקר שמעה ברכה
קולות ורעשים מקומת הכניסה. דלת המחסן
נפתחה ונסגרה. היא פקחה את עיניה ומיד
נזכרה: יום ששי היום, יום חלקת המזון
לשבת! מהרה ברכה לקום, נטלה את ידיה,
שטפה את פניה, וירדה לחצר. למטה, ליד
המחסנים, עמדה אמה ומלאה כדים קטנים
בחמאה.

"אמא, גם אני רוצה לעזור!" בקשה ברכה.

"מצוין, אני צריכה עוד תמרים ושקדים. את
יכולה להביא גם את הביצים?" שאלה אמא.

"אני כבר מביאה!" אמרה ברכה, אספה
בזהירות את הביצים השרירות בסלסלות,
מהרה אל המחסן והוציאה מתוכו שקדים
ותמרים, שמה גם אותם בסלסלות, והביאה
אותם הישר לאמא.

פיה פתחה בחכמה תמר זקס

בכל יום, בסיום העבודה, קרא אבא לאחים ולמד אותם בחדרו. ברכה התישבה בפתח החדר והקשיבה לדבריו של אבא ברב קשב.

"מדוע את יושבת בפתח החדר?" שאל אבא את ברכה בכל ערב.

"גם אני רוצה ללמד על יוסף ואחיו, על בני ישראל במצרים ומשה בתבה!" ענתה ברכה.

ראה אבא שברכה מגיעה בכל יום, יושבת בפתח, מקשיבה ולומדת.

"בואי ברכה, בואי הכנסי", הזמין אותה אבא, "הצטרפי אלינו ותלמדי אתנו תורה." מאז אותו היום הצטרפה ברכה אל אחיה ולמדה אתם כל מה שלמד אבא.

שנה עברה, עוד שנה ועוד שנה... ברכה גדלה ונשאה לרב יוסף קאפח ועלתה עם משפחתה לארץ ישראל. כל אותן שנים זכרה את אשר למד אותה אבא בתימן.

באחת השבתות, בדרכה לבית הכנסת, ראתה הרבנית ברכה את

אחת... שמים... שלש... ארבע... ספרה ברכה בלבה את המדרגות היורדות אל בית המלאכה. אחיה - שלמה, אברהם, עזריאל ויחיאל הקטן - עבדו שם והכינו תכשיטי כסף וזהב, שרשראות, עגילים וצמידים. התכשיטים הוכנו עבור רבקה הפלה, ועבור כל אחיותיה, לכבוד חתנתה הקרבה.

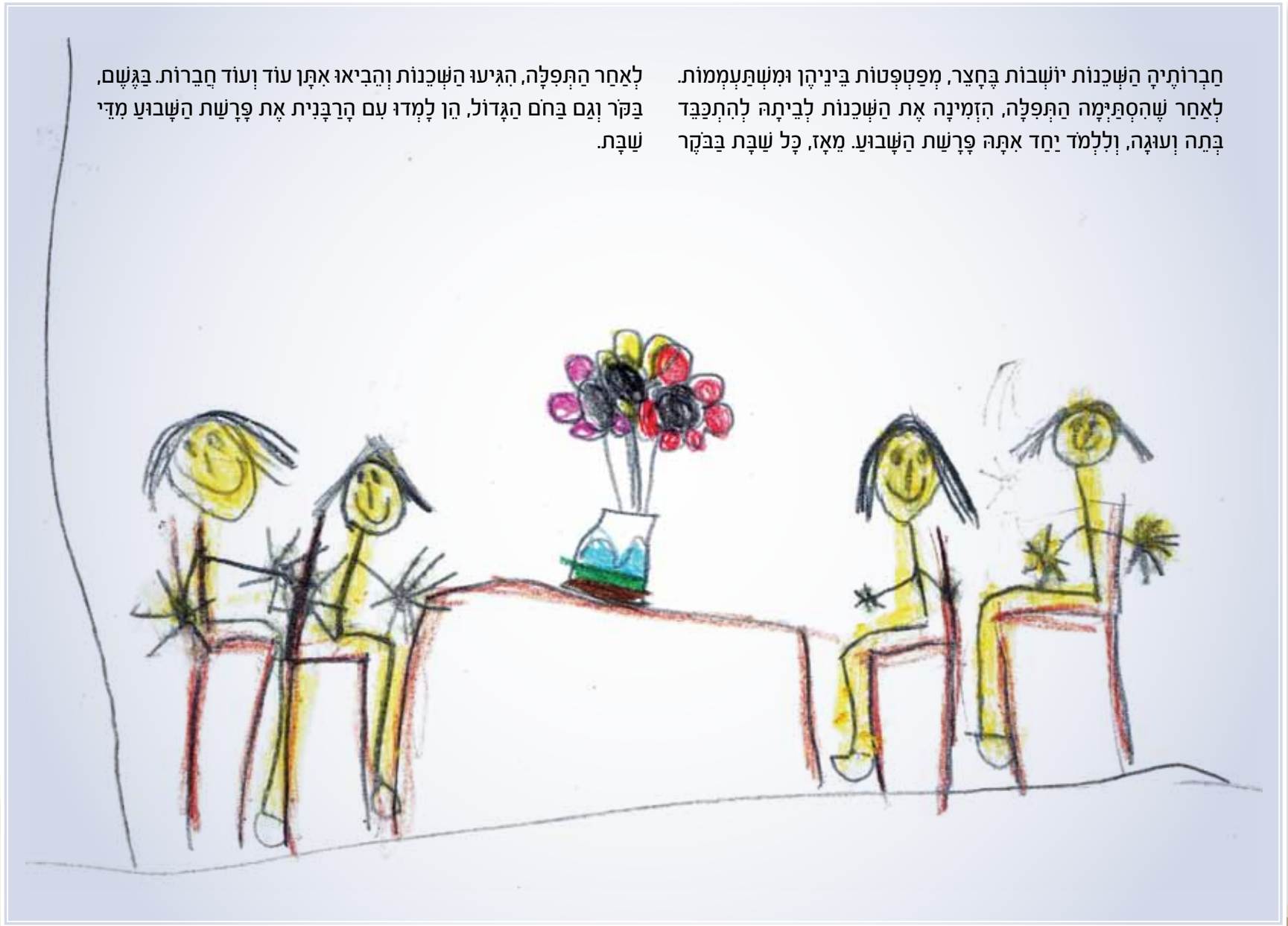
ברכה אהבה להכין אתם את התכשיטים, להתיר את הכסף והזהב ולראות איה, כשמתממם אותם, הם מתרככים לאט-לאט ונהיים נוזליים.

"שלמה, אברהם, סימנו להיום!" קרא אבא בכל ערב, "עזריאל ויחיאל, בואו גם אתם, הגיע זמן ללמד פרשת שבוע!"

ברכה עזרה לאחיה לסגור את בית המלאכה, ועלתה בעקבותיהם. בחדרו הקריא אבא לאחים את הפסוקים, והסביר להם על המבול ועל התבה שבנה נח, על אברהם ושרה. ברכה התישבה בפתח החדר והקשיבה.

לאחר התפלה, הגיעו השכנות והביאו אתן עוד ועוד חבירות. בגשם, בקור וגם בחם הגדול, הן למדו עם הרבנית את פרשת השבוע מדי שבת.

חברותיה השכנות יושבות בקצר, מפטפטות ביניהן ומשתעממות. לאחר שהסתיימה התפלה, הזמינה את השכנות לבייתה להתכבד בתה ועוגה, וללמד יחד אתה פרשת השבוע. מאז, כל שבת בבקר

מַרְבָּדִים עֲשֵׂתָה לָהּ תָמַר זָקִים

לִפְתָּע צִלְצֵל הַטֵּלְפֹּן. "הַרְבֵּנִית בִּרְכָה?
מִצְטָעִירִים, אֲנַחְנוּ מִבְטָלִים אֶת הַהֲזָמָנָה. אִין
לָנוּ צֶרֶךְ בַּמִּפּוֹת, בְּסֻנָּרִים וּבִמְטָפְחוֹת."

דָּאָה גְדוֹלָה מְלָאָה אֶת לְבָבָהּ שֶׁל בִּרְכָה. דְּמַעוֹת
זָלְגוּ עַל לִחְיֶיהָ. "מָה אַעֲשֶׂה בְּכָל הָרְקֻמוֹת?
אִין אֲשַׁלֵּם לְכָל הָרוֹקֻמוֹת שֶׁעָבְדוּ קֶשֶׁה יָמִים
וְלִילוֹת?"

"אַל תִּבְכִּי," אָמְרָה אִמָּהּ שֶׁל בִּרְכָה, "בְּמָקוֹם
לְהִצְטָעַר וּלְבָכּוֹת, עָלֶיךָ לְהִתְפַּלֵּל בְּכֹנָה גְדוֹלָה
וְהַכֵּל יִסְתַּדֵּר לְטוֹבָה."

נִגְבָּה הַרְבֵּנִית בִּרְכָה אֶת הַדְּמַעוֹת מִלִּחְיָהּ,
וְהִתְפַּלְּלָה בְּכֹנָה גְדוֹלָה.

כַּעֲבַר מִסְפָּר יָמִים דְּפָקוּ עַל דֶּלֶת הַבַּיִת תִּירִים שֶׁהִגִּיעוּ לְטִילַבְאָרְץ יִשְׂרָאֵל.
הֵם שָׁמְעוּ עַל עֲבֹדוֹת הָרְקָמָה הַתִּימָנִית שֶׁנִּרְקְמוּ בְּבֵית הַמְּלָאכָה שֶׁל
הַרְבֵּנִית קֶאֱפָח. רָצוּ הַתִּירִים לִרְאוֹת מִפָּה אַחַת רְקוּמָה בִּרְקָמָה תִימָנִית.
פְּתַחַה הַרְבֵּנִית קֶאֱפָח אֶת אַחַת הַמְּזוּדוֹת, הוֹצִיאָה מִתּוֹכָה מִפָּה גְדוֹלָה
וּפְרָשָׁה אוֹתָהּ עַל שֻׁלְחָן הָאֵכֶל. רָאוּ הַתִּירִים אֶת הָרְקָמָה הַצִּבְעוֹנִית,
וְשָׁאֲלוּ אוֹתָהּ הֵאָם יֵשׁ לָהּ מִפּוֹת נוֹסְפוֹת. הוֹצִיאָה הַרְבֵּנִית בִּרְכָה אֶת
כָּל הַמִּפּוֹת הַמְטָפְחוֹת, הַמִּפּוֹת וְהַסֻּנָּרִים מֵהַמְּזוּדוֹת, וְהִחְדִּיר הַתְּמָלָא
בְּקִרְיָאוֹת הַתְּפִעֵלוֹת.

אֵל בֵּית הַמְּלָאכָה לְתַפְיָרָה וְלִרְקָמָה שֶׁל
הַרְבֵּנִית בִּרְכָה נִכְנְסוּ שְׁנֵי סוֹחָרִים. הֵם הִתְבּוֹנְנוּ
בְּשֻׁמְלוֹת וּבַמִּפּוֹת הָרְקוּמוֹת שֶׁרְקְמוּ הַרְבֵּנִית
וְחִבְרוּתֶיהָ. הַדְּגָמָאוֹת שֶׁעַל הַמִּפּוֹת הָיוּ
צִבְעוֹנִיּוֹת וִיפִיפִיּוֹת, וּמִצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי הַסוֹחָרִים.
מִיד הִחֲלִיטוּ הַסוֹחָרִים לְהִזְמִין לַחֲנוּת שְׁלָהֶם
עֲבֹדוֹת רְקָמָה.

"אֲנַחְנוּ רוֹצִים לְהִזְמִין חֲמִשִּׁים מִפּוֹת
שֻׁלְחָן רְקוּמוֹת, מֵאָה מִפּוֹת קִטְנוֹת, סֻנָּרִים
וּמְטָפְחוֹת," אָמְרוּ הַסוֹחָרִים, "נְבוֹא לְקַחַת אֶת
הָרְקֻמוֹת בְּיוֹם שְׁלִישִׁי בְּעוֹד שָׁבוּעַ."

שָׁמְחוּ הַרְבֵּנִית וְהָרוֹקֻמוֹת עַל הַהֲזָמָנָה
הַגְּדוֹלָה, יָצְאוּ לַחֲפֹשׁ בָּדִים וְחוּטִים מִתְּאִימִים,

עָבְרוּ מִחֲנוּת לַחֲנוּת וּבִחְרוּ בָדִים מְסוּגִים שׁוֹנִים, וְחוּטִים בְּשֻׁלָּל צִבְעִים.
כְּשִׁסְּיָמוּ הִבִּיאוּ אֶת הַשּׁוּקִיּוֹת לְבֵית הַמְּלָאכָה. לְמַחֲרָת בִּבְקָר הַחֲלוּ
לְתַפֵּר וְלָרָקֵם. הִזְמִין הָיָה קֶצֶר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה. כְּדִי לְהַסְפִּיק וּלְסַיֵּם
בְּזִמְן עָבְדוּ הָרוֹקֻמוֹת גַּם בְּלִילוֹת. כַּעֲבַר שָׁבוּעַ הִיָּתָה הַהֲזָמָנָה מוֹכֵנָה.
הַרְבֵּנִית בִּרְכָה קֶאֱפָח אֶרְצָה בְּשִׁמְחָה גְדוֹלָה אֶת עֲבֹדוֹת הָרְקָמָה בְּשִׁתִּי
מְזוּדוֹת גְּדוֹלוֹת, הִנִּיחָה אוֹתָן לְצַד דֶּלֶת הַכְּנִיסָה וְחִקְתָּה.

חִקְתָּה הַרְבֵּנִית קֶאֱפָח, בְּבִיתָה. אֵךְ סוֹחָרֵי הַבָּדִים לֹא הִגִּיעוּ כִּפִּי שֶׁהִבְטִיחוּ.

"איזה יפי..."

"איזו דגמה נהדרת!"

"כל כך צבעוני..."

"תראו את המפה הזו!" אמר תיר מאנגליה.

"ואת זו!" הוסיפה אשתו.

"המפיות האלו נהדרות," התפעלה תירת מצרפת,

"והסנרים כל כך יפים!"

באותו היום קנו התירים את כל המפות, הסנרים והמטפחות שהיו
במזודות.

בכסף שקבלה עבורם, שלמה הרבנית ברכה לכל הרוקמות שעבדו
שעות רבות.

מֶרֶק עַל הַרְצָפָה תִּמְרָ זִקְס

"מה נעשה?" שאלו זה את זה.

בלי ריב ובלי וכו' לקחו שניהם דלי וסחבה ונקו את המטבח ואת שאר חדרי הבית.

"ומה עם המרק? מה נעשה עם המרק?" שאל דוד.

"נכין מרק חדש, פסקה נעמי."

"אבל אנחנו לא יודעים איך מכינים מרק!"

"נלך לבתיה השוכנה ונשאל אותה."

נגשו דוד ונעמי אל בתיה וספרו לה את כל מה שקרה. בתיה הקשיבה לספורם, הנהנה בראשה, ואמרה: "אעזר לכם בשמחה!" היא

הוציאה מהמקרר גזרים, תפוחי אדמה, בצלים ושאר ירקות שהיו בביתה. עזרה לנעמי ודוד לקלף, לפרס ולחתך את הירקות, הוסיפה מלח ותבלינים, כסתה את הסיר, הניחה אותו על האש וחזרה לביתה.

לא עבר זמן רב והרבנית ברכה שבה לביתה. פתחה את הדלת ושמה גדולה מלאה את לבה. הבית היה נקי ומצחצח לכבוד שבת. על האש עמד סיר המרק. אף מה קרה למרק? ריחו היה נעים אך שונה מתמיד... לקחה הרבנית כף גדולה וטעמה את המרק. המרק היה טעים, אף לא היה זה המרק שבשלה הבקר! "משהו קרה כשלא הייתי בבית..."

ניחוח נעים של מרק תימני התפשט במטבח של משפחת קאפח. זה עתה סימה הרבנית ברכה להכין את המרק לשבת. הנמיכה את האש שפתחת הסיר, ולבשה מעיל חם.

"אני הולכת לבקר את גברת כהן, אמרה לדוד ונעמי. אתם בינתיים, השגוהו בבקשה על סיר המרק, וסימו לשטף את הבית."

"אתה מטאטא ואני אשטף", הציעה נעמי לדוד, והגישה לו את המטאטא.

"לא, מה פתאום! אני טאטאתי את הבית בשבוע שעבר. היום תורף! את מטאטאי ואני אשטף."

"לא, אני לא מסכימה, אני מטאטאת את הבית בכל יום ששי, השבוע תורף, אמרה נעמי והחזירה לדוד את המטאטא.

"לא! היום תורף."

"תורף!" "תורף!" צעקו דוד ונעמי והעבירו את המטאטא זה לזה. לפתע, פגע המטאטא בסיר הרוחת. ונפל בקול גדול על הרצפה! המכסה שלו התגלגל תחת הספה. והמרק? המרק הטעים נשפך על הרצפות. נבהלו דוד ונעמי, הרימו את הסיר וכסו אותו במכסה.

חשבה הרבנית לעצמה, הביטה בדוד ובנעמי שהסתודדו בפנות החדר, אך לא אמרה להם דבר, כי הבינה שהם מצטערים, ותקנו את אשר קלקלו.

הערב ירד. הגיעה השעה להכניס את השבת. התישבה הרבנית ליד גרות השבת, הדליקה אותם, כסתה את עיניה בשתי ידיה וברכה: "ברוך אתה... אשר קדשנו וצונו להדליק גרות שבת," כשסימה,

המשיכה לשבת ולהתפלל ליד הגרות הדולקים.

"אמא, למה את יושבת ליד גרות השבת, על מה את מתפללת?"

"אני מברכת ומבקשת שתמשיכו להתנהג יפה זה לזה, תעזרו זה לזה, ותזכו למצוות רבות. אני מתפללת ומבקשת על כל עם ישראל, שיזכו לבריאות טובה, אשר ולב שומח."

לא צריך עוזרים תמר זקס

"הספרים כבדים. מדוע אתה מחלק אותם לבדך?" שאל איתן את הרב.

"אני לא זקוק לעזרה," ענה הרב בחיוך.

"אבל אתה עובד במשך שעות רבות, לומד ומלמד וכותב ספרים, גם עונה לכל האנשים שפונים אליך בשאלות."

"אין לך עוזרים?" התפלא אבא.

"יש לי עוזרים!"

"מי הם העוזרים שלך? מתי הם מגיעים?"

"הם כאן."

איפה הם? הסתכלו אבא ואיתן סביב.

"הם כאן אתי," חייך הרב, "העינים שלי, האזנים שלי, הידים שלי, המעשקים שלי. הם העוזרים הטובים ביותר!"

איתן אהב לנסע עם אבא לירושלים, להתפלל בבית הכנסת "אבי דוד", בית הכנסת שבו התפלל ולמד מדי יום הרב יוסף קאפח.

באחד הימים הקדימו אבא ואיתן להגיע לבית הכנסת. "היום נגיע לבית הכנסת לפני כלם, נהיה הראשונים!" שמח איתן.

"השעה אכן מקדמת," אמר אבא, "אך איני בטוח ככל וכלל שנהיה הראשונים."

"מי יכול להקדים אותנו?" התפלא איתן.

"הרב קאפח, בכל בקר הוא מגיע ראשון."

כשנכנסו איתן אל בית הכנסת הוא ראה שאבא צדק. הרב קאפח כבר סיים להוציא מהארון שבעזרת הנשים את הסדורים וספרי הגמרא, והניח אותם ליד כסאות המתפללים.

תחפושות לפורים

תמר זקס

אילנה הגננת, "זהו מקום שבו שומרים על הביצים ומחממים אותם עד שיבקעו מהם אפרוחים."

"אבל איך מתחפשים למדגרה?" התפלגה שירה.

"באמת איך?" שאלה נגה.

"אמא שלי ספרה שהרב קאפח אהב לשתות בכל יום ביצה טרזה. הוא נקב בביצה שני חרים קטנטנים - אחד בראשה ואחד בתחתיתה. לאחר ששתה את הביצה, שמר את הקלפה הריקה. לפני פורים היו באסף שלו הרבה קלפות שלמות של ביצים.

הרבנית תפרה בגד ארוך בצורת ביצה, השחילה את כל הביצים כמו חרוזים, והכינה מהם שרשראות.

על התחפשות תלו את מחרוזות הביצים. לראש הכינו כובע, עליו תפרו בבה דמית תרנגולת."

"זו ודאי היתה תחפשות מיוחדת!" התלהבה שירה.

"אריה ונעמי הם הילדים של הרב והרבנית קאפח. לפני הרבה שנים, כשהם עוד היו קטנים, אמא שלי היתה אז רק ילדה והיא גרה בבית שליך. היא ספרה

לי שבכל שנה חשב הרב על תחפשות מיוחדת."

"מענין מאוד! למה התחפשו ילדי הרב?" שאלה אילנה הגננת.

"פעם אחת הם התחפשו

לקפסת גפרורים. הדביקו המון המון גפרורים לבגד בצורת קפסה, בפעם אחרת הכינו להם הרב והרבנית תחפשות של מדגרה."

"מדגרה?!" הפתעו נגה ונדב, "מה זו מדגרה בכלל?"

"מדגרה, הסבירה

בגן אילנה השומחה היתה גדולה - חג פורים קרב ובא. ליד שלחנות ישבו נגה, נדב, שירה ואביעד, הדביקו ליצנים ומסכות, וקשטו את הסלסלות למשלוחי מנות.

"למה תתחפשו בפורים?" שאלה אילנה הגננת, והוסיפה עוד דבק למכל הקטן שעמד על השלחן.

"אני אתחפש למלכת אסתר!" הכריזה שירה. "אני - לאינדיאני!" אמר נדב.

"אני אהיה שוטר..." הוסיפה נגה.

"ואתה?" שאלו נגה ונדב את אביעד, "למה תתחפש?"

"לא מגלה ולא מגלה..." ענה אביעד.

"זה לא הוגן! אנחנו גלינו לך למה נתחפשו!" "לא מגלה ולא מגלה..." השיב אביעד, "תצטרכו לחכות למסבת פורים."

"רמז קטן?" בקשה נגה.

"טוב, רק רמז אחד. זו תהיה תחפשות כמו שהיתה לאריה ונעמי, השיב אביעד.

"כמו שהיה למי?" שאלה שירה.

"חבל, ממש חבל שאנחנו לא ראינו את התחפשות שהכינו הרב והרבנית קאפח לילדים שלהם," אמרו נדב ונגה בצער.

"אז למה אתה מתחפש? איזו תחפשות אתה בחרת - קפסות גפרורים? מדגרה?"

"לא מגלה ולא מגלה..." אמר אביעד, "חכו למסכה ותראו."

בכל יום, כשהגיע אביעד לגן, בקשו ממנו החברים שילגלה להם למה יתחפש בפורים. בכל יום ענה להם אביעד את אותה התשובה: "לא מגלה ולא מגלה... חכו למסכה ותראו."

סוף סוף הגיע יום המסכה. ראשונים הגיעו נגה ונדב, בידיהם משלוחי מנות לחברים. אחריהם נכנסה גם שירה.

"אילו תחפשות יפות! אני לא מכירה אתכם ולא מצליחה לזהות אתכם!" חיכה אליהם אילנה הגננת, מחפשת לתינקת.

"אביעד כבר הגיע?" שאלה שירה, "אני סקרנית לראות את התחפשות שלו."

גם אני. אמרו נגה ונדב יחדו.

חכו כלם לאביעד, חכו וחקו, אך אביעד המחפש - לגן לא נכנס!

"אני חוששת," אמרה אילנה התינקת, "שאם אביעד לא יגיע עוד מעט, נצטרך להתחיל את התפלה והמסכה בלעדיו."

"רגע, הפעמון בכניסה מצלצל. אולי זה אביעד?" שמחה נגה.

"אני לא רואה שם אף אחד," אמרה שירה שעמדה ליד החלון.

"יש שם עץ חדש," אמרה נגה שנעמדה לידה, והביטה אל שער הכניסה.

"עץ? ליד השער?"

"כן, עץ חדש!" צחק נדב.

"אף יכול להיות שבילילה אחד צמח לו עץ ליד השער, ולא סתם עץ! - עץ שהולך ומדבר!" חיכה אילנה הגננת.

"זהו אביעד, הוא התחפש לעץ!" קראו כלם בשמחה.

"נכון," צחק אביעד, "זו תחפשות שהמציא הרב. אמא תפרה לי ענפים ועלים על החלצה והמגבעת, בדיוק כמו התחפשות שהכינו הרב והרבנית לילדים שלהם, אריה ונעמי."

"אסתר המלכה, מרדכי היהודי, שוטר נכבדת, וכן, גם אתה, עץ ירק וקטן - הגיע זמן לסדר את הגן, להתפלל ולחגג את חג פורים." אמרה אילנה התינקת, "והחלה לשיר: 'ונהפך, ונהפך... ונהפך הוא...' וכל ילדי הגן הצטרפו אליה כלם בשירה ובשמחה."

"לב לדעת" - למידה משמעותית

פתיחה

בשנים האחרונות אנו זוכים להעמיק בחמ"ד את התכנית: "לב לדעת" - ידע מצמיח חינוך. תוכנית זו מבקשת ליצור אהבת למידה, סקרנות ולמידה משמעותית, המצמיחה ומקדמת את הלומד.

את המושג "לב לדעת", בהקשר לתוכנית של למידה משמעותית, לבטח לא הכיר הרב יחיא, סבו של הרב קאפח, שחי בתימן לפני כמאה שנה. אך הוא הצליח לפתח דרכים מגוונות להוראה וללמידה, כדי להשיג למידה שלמה, המחוברת אל לבו של הלומד, ומשפיעה על חייו. על אופן הלימוד של סבו, מספר הרב קאפח בספרו "הולך תמים":

סבי פיתח בי את חוש הסקרנות לידע כל דבר הנקרא בדרכי. חוץ מן הלימודים הרגילים - מקרא, משנה, כתיבה, עשיית הקולמוס, עשיית הדיו, שרטוט וגם ידיעות הטבע - לימד אותי, ובעיקר חיבב עלי לימוד אסטרונומיה, ידיעת כתב ולשון ערבית. כל זה בהיותי עול ימים... תפישת העולם שלו היתה: למד היטב, חקור והשכלת!

הבדיקה והחקירה העצמית האופייניות לרב יוסף קאפח, הן פרי חינוכו ועידודו של סבו, הרב יחיא, שסבר שדברים שהילד שומע בגיל קטן נקלטים היטב, ולכן צריך להרבות בשיחה עמו. ואכן, הסב הקדיש מזמנו היקר לשיחות עם נכדו, התייחס להערותיו והשתדל למצוא מענה לשאלותיו. כשהיתה הסבתא מתלוננת על שובבותו של הנכד, היה עונה, כי הוא עדיין צעיר ונפשו כמהה לשעשועים.

הרב יחיא חינוך את נכדו ללמוד בדרך חווייתית של חקירה, בדיקה עצמית והכרת המציאות מקרוב ובצורה מדויקת, כך שרשמיה ניטעו עמוק בתודעתו של תלמידו. למשל, הוא הניח תרנגולת על עשרים ואחת ביצים, ובכל יום שבר ביצה כדי להראות לנכדו את שלבי התקוממות האפרוח. בדרך זו הטמיע בו סבו את הרצון לחקור ולהכיר מקרוב את המציאות, דבר הנדרש מכל תלמיד חכמים. דבר זה גם עזר לו להבין מבחינה הלכתית מתי מתחיל

להתרחם דם הביצה.

חינוכו של סבו נתן ברב קאפח את אותותיו, והוא השקיע תמיד בלימוד ובמחקר בנושא שבו היה עוסק. הוא אימץ דרך חיים דקדקנית ומפדנית, המבקרת ובודקת בצורה ניסיונית כל דבר שניתן. למשל, היתה לו תיבה שהחזיק בה מיני שרצים שונים שאסף, ביניהם, סוגים שונים של עקרבים ועכבישים. בתיבה הכין דפנות זכוכית שהפרידו בין המינים השונים. כדי ללמוד על התנהגותם של השרצים אלה עם אלה, היה פותח דופן אחת, כך ששני המינים היו מתערבבים, והוא יכול היה לצפות בהתנהגותם.

גם כשגדל והיה לצורך, לא הסתפק הנער יוסף במה שלימדו סבו. הוא נהג להתבונן בבעלי מקצוע אחרים על מנת ליישם את שיטות העבודה שלהם בתחום הצורפות. למשל, את שכלול כדורי הכסף הוא למד מצפייה בסנדלר.

לימים, כשהיה הבחור יוסף לרב, הוא לימד את שיעוריו כך שהיתה יראת כבוד, לא רק לרב המלמד, אלא גם ללימוד עצמו. בדרכו המיוחדת הצליח לגרום לציבור להבין את היצירה הנידונה. הרב שחי וחווה את הטקסטים שלימד, הצליח להעביר את חיותם של הטקסטים העתיקים אל התלמידים. כשלימד הלכות ספר תורה הביא יריעה קטנה ודקה של קלף לבן, שאפשר לכתוב עליה ספר תורה אשר יתאים לנשיאה ביד, כפי שמלך ישראל מצווה לשאת עמו. בעת לימוד הלכות שחיטה הביא ריאות להמחשה. בנושא לחם הפנים, הוא סיפר כיצד ניסה לשדל אופה ותיק לעזור לו למצוא את ההרכב הנדרש לאפיית לחם הפנים לפי ההלכה, כך שיהיה בגובה טפח, יישאר גמיש ויחזיק מעמד שבוע ימים כראוי.

גם כאב וכסב הוא נהג לאתגר את משפחתו. כשהיתה להם שאלה בנושא תורני, הוא הפנה אותם לספרים המתאימים, ורק אחר כך דן איתם בנושא. עם הנכדים הצעירים הוא אהב להתפלפל בנושאים שונים, כמו - האם לזבוב יש נעליים...

לאורו של הרב

השנה אנו הולכים לאורו של הרב יוסף קאפח. את אחת התכונות הבולטות של הרב - אופן הלמידה וההוראה שלו - נוכל לאמץ לדרך ההוראה שלנו.

למידה משמעותית מתאימה מאוד להווי של הילדים בגן הילדים, מכמה סיבות:

- הילד בגיל הרך סקרן ותאב למידה.
- הלמידה בגן נעשית תוך כדי התנסות ומעורבות במסגרת פעילות גומלין חברתית.
- בגן הילדים יש מרחבי למידה שונים וכך הילד יכול ללמוד באופנים שונים.
- בגן הילדים יש אקלים חיובי תומך.

בדרך כלל, גננות מלמדות באופן טבעי בדרך של למידה משמעותית, כי הן נוכחות לדעת שרק באמצעות למידה שכזאת, הילד חווה את הלמידה, מעבד אותה והיא הופכת להיות חלק מאישיותו. משוב מיידי ללמידה מבורכת שכזאת זוכות הגננות לקבל מההורים. פעמים רבות, הורים מספרים לגננת בהתפעלות רבה על תובנות בהם שהילד מתחלק עמם בשובו מהגן, או על שינוי מבורך בהתנהגות הילד שנובע מחוויה שעבר בגן.

ערב במ"ה: "שתלתם ניגונים בי אמי ואבי"*

חוויות ילדות מעצבות ומכוננות בבניית הזהות האישית

מהלך הסדנה

פתיחה

1. כדאי להשמיע שיר מתאים כגון: "ניגונים" ("שתלתם ניגונים בי...").
2. הגננת יכולה לפתוח בשיחה על כוחם הרב של הערכים הנטעמים בנו בגיל הרך ומוצאים את ביטויים בבניית הזהות של האדם. רצוי שהגננת תביא בעצמה דוגמה של ערך שלאורו היא גדלה בבית הוריה או שקיבלה מבית סבא.

מטלת במ"ה

1. תוך כדי השמעת שיר מתאים, כמו "מתנות קטנות", ההורים יתבקשו להסתובב בחדר ולבחור תמונה המזכירה חוויות ילדות ערכיות או מכוננות ומשמעותיות.
2. כל אחד מספר לזה שיושב לצדו את החוויה המשפחתית הערכית/משמעותית, שהתמונה עוררה בו.
3. שמיעת הסיפורים מפי ההורים המעוניינים לשתף את הקבוצה.
4. כדאי שהגננת תשקף את מה שכל הורה אמר. כלומר, תחזור על דבריו בצורה תמציתית, מכילה ואוהדת.

במ"ה ממחשבה - למעשה

1. הגננת תבקש מההורים למצוא איזה ערך הם יכולים לדלות מתוך חוויות הילדות המשפחתיות שהם העלו. את הערך יכתוב ההורה על פתק.
2. הגננת תסדר את הפתקים סביב לכותרת: "שתלתם ניגונים", או: "ערכים שקיבלתי בבית" וכדומה, ותבקש מההורים לחשוב איזה ערך חשוב להם להנחיל בביתם.

רציונל

את הסדנה נפתח בשיח פתוח על חוויות הילדות המשפחתיות שלנו. מתוך חוויות אלו נזקק את הערכים שננטעו בנו, ואותם נרצה להנחיל לילדינו על מנת שהם יעצבו את זהותם האישית. נסיים בדמויות שלאורן אנו הולכים השנה - הרב והרבנית קאפח. נכיר את הערכים שהם "ינקו" מבית אבא ונראה כיצד הם באו לידי ביטוי בבגרותם.

מטרות

- שיתוף הקבוצה בחוויות משפחתיות מכוננות.
- העלאת ערכים שבנו את הזהות האישית שלנו.
- הכרת גודל אישיותם של הרב והרבנית קאפח והבית שממנו הם צמחו.

עזרים

- תמונות שונות המפוזרות על הרצפה מתחילת הפעילות.
- פתקי "ממו" וטושים.
- שירים: "ניגונים" ("שתלתם ניגונים בי..."), "מתנות קטנות", "בן אדם, עלה למעלה עלה" וכדומה.
- סרט "עולם ומלואו" על הרב והרבנית קאפח (וו דקות). ניתן לרכישה אצל עינת קאפח).

ערב הבמה נכתב בסיוען של אורנה קלמן, גננת ומדריכה, ואילת שטרן, מדריכת במ"ה.

1. הגננת תסכם את הערכים שעלו: לכל אחד יש את סיפורי המשפחה שלו. הסיפורים לעתים דומים ולפעמים שונים, אך הערכים אשר עולים מכל אחד מהסיפורים מלווים אותנו בחיינו.
2. אפשר להשמיע את השיר: "עלה למעלה עלה", או שיר אחר המבטא את אותו רעיון.
3. הקישור לנושא השנתי - הרב והרבנית קאפח:

משפחת החמ"ד הולכת לאורם של דמויות מופת. בשנת הלימודים הקרובה נתבשר מפועלם של הרב יוסף קאפח והרבנית ברכה קאפח זצ"ל.

עיון בתולדות משפחתם של הרב והרבנית קאפח מגלה שהערכים שהם קיבלו בבית הוריהם, אכן גיבשו בהם זהות אישית, המשפיעה על עם ישראל ותורתו.

האמונה החזקה של הרבנית נבעה מאמונתה של אמה, שתמיד אמרה לה: "תעמדי ליד המזוזה ותתפללי. כשדלת נסגרת - דלת אחרת נפתחת", גם החסדים המרובים שעשתה הרבנית ועליהם קיבלה את פרס ישראל, נבעו מאותו מקור. "כל מה שאת יכולה לתת - תתני" היתה אמרה קבועה בילדותה.

גם הרב, שנתחנך בבית סבו, היה קשור מאוד למורשת אבות. כשהוא היה מסיים לכתוב ספר, הוא היה חותם בשמו, ומוסיף את אבות אבותיו לחתימה. הוא למד מסבו את הלמידה המשמעותית, וכך, בכל דבר שהיה נזקק לו, היה חוקר היטב. בזמן הרעב בתימן, סבו יצא לשדה וליקט עשבי מאכל כדי שלא ימותו בני המשפחה מרעב, ואף הרב קאפח יצא לשדה בימי הצנע להעשיר את התפריט. אהבת התורה ושימור כתבי יד עתיקים היה ערך נוסף שלמד מסבו, וגם התכונה המאפיינת אותם - הליכה בדרך שהתווה הרמב"ם.
4. אפשר להציע שקהילת ההורים והילדים יבחרו לעשות משהו ביחד, ברוח העשייה של משפחת קאפח: חסד, חקר, התפעלות מעולמו של הקב"ה, לימוד - משהו שיצריך שיתוף פעולה של ההורים וייעשה בפועל עם הילדים. דבר זה מאוד מגבש ונותן ערך מעשי והמשכיות.
- לסיום - אפשר להקרין את הסרט "עולם ומלואו" על הרב והרבנית קאפח.

